

**STUDENCKIE
ZESZYTY NAUKOWE
(W)KOŁO ROSJI**

NR 1/2018

Redakcja naukowa:
dr hab. Katarzyna Jastrębska
dr hab. Aleksander Wawrzyńczak

Redaktor naczelna:
Aleksandra Batko

Redakcja:
Michał Kózka
Monika Wiącek

Korekta:
Michał Kózka

Okładka:
Szymon Drobnik

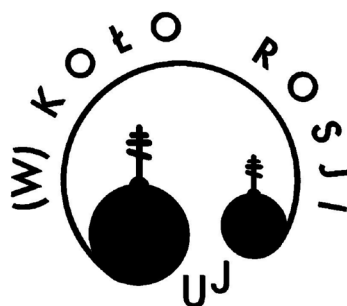
Nakład:
80 egzemplarzy

Skład i druk:
AT Wydawnictwo / AT Group
www.atwydawnictwo.pl

„Studenckie Zeszyty Naukowe Wkoło Rosji” zostały wydane przy wsparciu finansowym
Rady Kół Naukowych UJ

Przedruk całości lub poszczególnych fragmentów za zgodą wydawcy
ISSN 1898-4444

Adres redakcji:
Koło Naukowe Studentów Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ
(W)Koło Rosji
ul. Władysława Reymonta 4, 30-059 Kraków
<http://wkolorosji.wordpress.com/>
e-mail: zeszytynaukowe@gmail.com

SPIS TREŚCI

I. Dział językoznawczy

Amelia Kurjaniuk

Антропонимические эпонимы в русском языке (на материале названий продуктов питания и разновидностей одежды) 7

II. Dział translologiczny

Marcin Kosman

Strategie tłumaczeniowe polskich autorów w tekstach przekładu ballady Swietłana Wasilija Żukowskiego 17

Gražina Sinkevič

Игра слов в романе Виктора Пелевина Священная книга оборотня и его переводах на польский и литовский языки 25

Sylwia Skrzypczyk

Интертекстуальные вставки в речи Набольшего Мурзы Федора Кузьмича в романе Татьяны Толстой Кысь и его переводе на польский язык 31

III. Dział kulturoznawczy

Aleksandra Batko

Sylwetka Włodzimierza Spasowicza – człowieka mimowolnie zawieszonoego pomiędzy dwiema kulturami 43

III. Prace finalistów konkursu tłumaczeniowego TRANSLATOIRES CREANTES

Михаил Шишкин

Гул затих... 55

Krzysztof Błaszak	
<i>Ucichł gwar...</i>	57
Adrian Bolsęga	
<i>Ucichł gwar...</i>	61
Maria Krakowiak	
<i>Ucichł zgiełk...</i>	65
Marek Szczęsny	
<i>Ucichł gwar...</i>	67
Anna Udziela	
<i>Szum ucichł...</i>	71

I. Dział językoznawczy

Amelia Kurjaniuk

Filologia Rosyjska, III rok, UJ

АНТРОПОНИМИЧЕСКИЕ ЭПОНИМЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НАЗВАНИЙ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ И РАЗНОВИДНОСТЕЙ ОДЕЖДЫ)

В своей жизни мы нередко сталкиваемся с ситуациями, которые показывают, каким простым может быть нечто спрятанное за сложной терминологией, и как часто явления, стоящие за головоломным обозначением, сопутствуют будням обычного человека. Поскольку материал для анализа будет русский, внесем необходимое уточнение: этим человеком будет россиянин, хотя само по себе представляемое здесь явление, как правило, выходит за границы конкретной страны, да и материал в большинстве своем является интернациональным, а потому общепонятным.

Употребляя какие-то слова, мы чаще всего не задумываемся о том, откуда они произошли. Заинтересовавшись, нередко можем дать ответ на этот вопрос с помощью логики, в иных – более сложных – случаях обратимся к данным этимологических словарей. Обе операции открывают историческую глубину слова, показывают первооснову – то, что дало толчок к номинации. В широком наборе номинационного материала обязательно окажутся именованья людей, чем-то заслуживших особой чести – их имена или фамилии стали нарицательными, используются как обычные слова, безотносительно к указанию на персону обладателя

Так вот слова, которые первоначально были именами собственными, а стали нарицательными, называются эпонимами (с греческого этот термин значит ‘дающий чему-либо своё имя’)¹. История этого термина уходит корнями в глубокое прошлое. В древней Греции и Риме эпонимом называли лицо, от имени которого произошло название народа, местности и т.п.² Из таких имен, давших названия географическим объектам, известны были Афины – в честь древнегреческой богини, Эгейское море – в память о герое эпоса, а месяцы август

¹ См.: Ю. Д. Солдатенкова, *Тайны происхождения эпонимов*, <http://conf.grsu.by/alternant2015/index-104.htm>

² См.: О. С. Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Москва 1966, с. 528.

и июль именовались от императоров Августа и Юлия Цезаря. Со временем – ближе к концу XX века – значение слова эпоним меняется. Теперь этот термин обозначает уже не личное имя, давшее название объекту или процессу, а название этого объекта или процесса.

Нас в этой лексической категории интересуют антропонимы – имена, относящиеся к людям. Основную массу антропонимических эпонимов, конечно же, составляют слова, увековечившие знаменитых первооткрывателей, ученых из разных областей знаний, оставивших о себе память в науке и языке такими определениями как Америка, ампер, боинг, Боливия, браунинг, ватман, ват, вольт, герц, гобелен, дизель, мавзолей, никотин, папарацци, рентген, силуэт, фиакр, эсперанто и многие другие. Уже приводимый ряд показывает, что далеко не все эпонимы „живут” в узком мире специальных знаний, немалая их часть служит людям в обычной жизни, только чаще всего мы об этом не догадываемся...

Впрочем, и сами носители имен, легших в основу этой группы эпонимов, не догадывались и не могли даже предполагать, что будут когда-то славными. Известность пришла к ним неожиданно, нередко незаслуженно, в силу какого-то несистемного случайного стечения обстоятельств. Возьмем, к примеру, слово хулиган. Оно ассоциируется с человеком, который нарушает общественные нормы поведения, общепринятый порядок. И правильно! Эпоним происходит от фамилии ирландской семьи, а точнее одного ее представителя – молодого Патрика Хулигана (Patrick Hooligan), который отличался скверным нравом и буйным поведением, и притом держал постоянный двор близ Лондона. В XIX веке хулиганами стали называть уличных бродяг с юго-востока Лондона, известных своим скандальным поведением. В конце того же века оно появлялось в рапортах лондонской полиции. Одна из газет сделала обобщенного хулигана предметом пародии. Слово распространилось не только в Англии, но и по всей Европе, попало также в Америку. В начале XX ст. в России эпоним, бытовавший прежде в разговорной речи, стал термином юриспруденции и судопроизводства. Сейчас, как мы знаем, слово вошло в речевой репертуар людей большинства существующих стран.

Эпонимы можно обнаружить в любой области человеческого бытия, они, не бросаясь в глаза, сопутствуют нашей жизни, при этом степень известности их, конечно же, неодинакова.

По своей принадлежности к различным сторонам окружающей действительности слова-эпонимы можно разделить на группы: слова-термины, обслуживающие разные отрасли наук (джоуль, ньютон); названия растений и животных (кролик, лошадь Пржевальского); названия оружия (наган, маузер); марки автомобилей (хонда, форд); названия людей по роду деятельности, личностным качествам (меценат, помпадур); названия архитектурных сооружений (Биг-бен, мавзолей) и т. д.

Из всех многочисленных групп для рассмотрения мы выбрали две наиболее, по нашим подсчетам, объемная: названия продуктов питания, а также разновидности одежды.

Человек не может без еды, а новогодний стол россиянина трудно представить без салата оливье.

Оливье – это самый популярный в странах бывшего СССР салат. Его создателем является Люсьен Оливье, шеф-повар петербургского ресторана парижской кухни в 60-е гг. XIX в. Рецепт француза был тайным, поэтому считалось, что никто другой не смог сделать его столь же вкусным. Самая ранняя известная нам публикация рецепта относится к 1894 г.

Бульон – суп, представляющий собой чистый отвар мяса без овощей и других приправ. По одной из этимологических версий, (не представляющей нами правильной) назван по имени Готфрида Бульонского³. Godefroi de Bouillon (1061–1100) – герцог Нижней Лотарингии, один из предводителей 1-го Крестового похода 1096–1099 гг. на Восток. После захвата Иерусалима был провозглашен правителем Иерусалимского королевства. Отказавшись короноваться в городе, где Христос был коронован терновым венцом, Готфрид вместо королевского титула принял титул защитника Гроба Господня. Погиб, по сообщению Ибн аль-Каланиси, при осаде Акры.

Бефстроганов (bœuf + Строганов) – ‘мясо по-строгановски’; популярное во всём мире, подаваемое горячим, блюдо русской кухни, которое состоит из кусочков мяса в сметанном соусе. Блюдо возникло не ранее 90-х годов XIX в. Российский дипломат граф Александр Строганов держал в Одессе открытый стол для всех прилично одетых людей (они могли прийти и угощаться). Соединяя технологию русской и французской кухни (обжаренное мясо, которое подается под соусом, как русская поливка), повар графа изобрёл для угощения людей сытое и вкусное блюдо. По другой версии, Андре Дюпон, французский повар графа Строганова, приготовил это блюдо, чтобы графу легче было жевать, так как у него к старости выпали зубы. Сейчас бефстроганов подают во всём мире, оно вошло в номенклатуру международной ресторанной кухни как русское.

Сэндвич (sandwich) – вид закрытого бутерброда, состоящий из двух (или более) ломтиков хлеба с разнообразной начинкой (слои мяса, сыр, овощи и т.п.). Существуют две версии того, как возникло это слово. По первой картёжник Джон Сендвичиский (1718-1792), круглосуточно играя в карты, попросил, чтобы ему подавали поджаренное говяжье мясо между двумя ломтиками поджаренного хлеба, чтобы не прерывать игры и не пачкать руки. Согласно второй, некто Джон Монтеню IV, граф Сендвичиский, готовил кругосветную экспедицию Джеймса Кука и, чтобы не отрываться от работы, придумал быстрый

³ М. Г. Блау, *Судьба эпонимов, 300 историй происхождения названий*. Словарь-справочник, Москва 2010, <https://www.litmir.me/br/?b=117134>

способ питания. Уже с 1762 г. это слово фиксируется в английских словарях, в лексикон россиян попадает в XX-м веке.

Наполеон – (фр. *mille-faUILles*) – слоёный торт или пирожное с кремом, который готовят из слоёного теста с кремовой прокладкой. Одна из версий происхождения рецепта связана с победой над Наполеоном Бонапартем на территории России в 1812 г. В честь празднования столетия этой даты состоялись тщательно подготавливаемые торжества. Для этого праздника повара приготовили новое необычное пирожное. Готовилось его просто: несколько небольших треугольной формы коржей из слоеного теста обильно прослаивались заварным кремом на молоке и масле и настаивались в течение суток в холодном помещении. Возможно, что торт изобретён в Неаполе под названием *Neapolitano* (наполеонский), а современное название является искажением. Венгерская версия характерна тем, что при подаче он разрезается на кубики большого размера, так как прочая публика предпочитает крупные порции (в отличие от светских дам). Так осталась и до сих пор.

Шарлотка – сладкий десерт из яблок, запеченных в тесте. Название – по имени королевы Шарлотты, королевы Великобритании, жены короля Георга III и бабушки королевы Виктории. Супругой короля она стала в возрасте 17 лет, у них было 15 детей, только двое из них умерли в детстве. Королева Шарлотта очень любила искусство и, в частности, оказывала поддержку своему учителю музыки Иоганну Кристиану Баху (сыну знаменитого композитора) и В. А. Моцарту, который в возрасте 8 лет посвятил ей один из своихopusов. Королеве Шарлотте принадлежит рецепт сладкого десерта из яблок, запеченных в тесте (шарлотки)

Монпасье – мелкие разноцветные леденцы с выраженным ароматом. В прошлом аромат обеспечивали примеси пряностей, в настоящее время – добавки фруктовых эссенций. Название происходит либо от названия франц. графства *Montpensier*, либо от имени герцогини Монпансье. Это название было принято в России для отличия от крупного крашеного фигурного леденца (петушок, медведь и т. п.) и леденцовых конфет прямоугольной или цилиндрической формы (прозрачные, барбарис, театральные, мятные). Анна Мария Луиза Орлеанская, герцогиня де Монпасье (1627-1693) – французская принцесса, также известная по романам А. Дюма как Гранд Мадемуазель, или Великая Мадемуазель (фр. *La grande Mademoiselle*), активная участница Фронды, автор популярных „Мемуаров”.

Пралине – десертный ингредиент из молотого миндаля, обжаренного в сахаре; используют для приготовления начинок, кремов и для украшения пирожных и тортов. Название происходит от фр. *praliné* < *praliner* – ‘поджаривать обсахаренный миндаль’ > по имени графа дю Плесси-Пралена (1598-1675), маршала Франции, повар которого придумал это лакомство. Сам граф происходил

из старинной французской дворянской фамилии Шуасье/Шуазель (Choiseul), занимал высокие должности при дворе Людовика XIV, в 1652 г. стал государственным министром, в 1665 г. – герцогом де Шуасье. Участвовал в мирных переговорах между Францией и Англией.

Грог – напиток из рома, коньяка или водки с сахаром и горячей водой. Для особого вкуса иногда добавляют лимонный сок, корицу. Изначально – ром с водой. Название – по позвищу английского вице-адмирала Э. Вернона (1684-1757), который ввел в Британском королевском флоте такой слабоалкогольный напиток. Во время войны за испанское наследство Вернон участвовал в битве при Малаге в 1704 г. и в битве при Барселоне в 1705 г. В 1739 г. командовал флотом, захватившим испанские корабли в Порто-Белло. 21 августа 1740 г. приказал разбавлять подаваемый матросам ром водой. У Вернона было прозвище „старина Грог” (Old Grog < *англ.* grogram – ‘фай, плотная ткань’), т. к. вице-адмирал носил одежду из грубой ткани. Потому и новый напиток (смешанный с водой ром) стали называть грогом.

Чинзано – итальянский вермут, вырабатываемый из белого вина в городе Турин. Существует два сорта: розовый сладкий (Roso) и сухой белый (Bianco). Название – по имени семейства Чинзано, итальянских виноделов, – Джованни Джакомо и Карло Стефано Чинзано. Братья начали производить в 1757 г. в Турине красный вермут, вино, настоянное на множестве трав из альпийских предгорий. Настойка стала популярной в окрестностях Турина, а с 1890-х гг. экспортируется в Аргентину, Бразилию и США. До 1985 г. производство вермута по старинной рецептуре принадлежало семейству Чинзано, а затем перешло к семейству туринских промышленников Мароне. С 1992 г. право на торговую марку „Чинзано” перешло к фирме „Кампари”.

Кроме еды каждому человеку нужна одежда и обувь. В последние годы очень популярны стали лабутены – женские туфли на высоком каблуке и красной подошве. В модели этой обуви используются экзотические породы кожи, стразы Swarovski, кружево ручной работы. Их изобрателем является Кристиан Лубутен (Christian Louboutin), родившийся в 1964 г. французский дизайнер-модельер обуви. Искажённое название лабутены (вместо лубутены) в 2015 г. использовала русская группа „Ленинград” в песне „Экспонат” и с этого года слово выступает в этой форме. Кристиан Лубутен в возрасте восьми лет посетил музей океанографии, где у входа, перед помещением с мозаичным полом увидел табличку, запрещающую входить в туфлях на высоком каблуке. На табличке туфли были перечеркнуты красной линией. С этого момента у мальчика появился интерес к женской обуви, а во время одного из своих позднейших показов он выдумал ярко-красную подошву для обуви, причем у демонстрирующих туфли женщин ногти были покрашены в такой же цвет. Сейчас такая подошва считается фирменным знаком бренда CL.

Адидас – промышленная компания в ФРГ, специализирующаяся на выпуске спортивных товаров (обуви, одежды и инвентаря); названа по имени ее основателя А. Дасслера (1900-1978): название образовано слиянием уменьшительного имени Adi (от Adolf) и начальной части фамилии Dassler. Этот немецкий предприниматель, основатель компании Adidas, получил профессию пекаря, но вскоре после Первой мировой войны вместе со своим отцом начал производить спортивную обувь. На летних Олимпийских играх 1928 г. несколько спортсменов выступали в спортивной обуви Дасслеров. В 1947 г. брат Ади, Рудольф Дасслер, покинув семейное предприятие, основал собственную фирму „RuDa” – будущую „Puma”. С этого времени компания, руководство которой принял младший Дасслер, стала называться „AdiDas”. Ади Дасс-лер был очень активным человеком, отличным спортсменом. В 75 лет он еще играл в теннис и плавал в бассейне. Делами фирмы А. Дасслер занимался до самой кончины.

Кардиган – вид кофты; вязаный шерстяной жакет без воротника с накладными карманами, иногда на пуговицах. Седьмой граф Кардиган Джеймс Томас Браднелл (1797-1868), английский генерал, изобрел этот предмет гардероба во время Крымской войны в 1854 г. с целью утепления военного мундира. Поскольку ночи в Крыму были холодные, солдатам идея поддевать под мундир тёплый жакет очень понравилась. В русском языке после заимствования слова из английского ударение падает не на первый, а на последний слог.

Френч (french) – военная куртка, названная в честь британского фельдмаршала Джона Дентона Пинкстона Френча (John Denton Pinkstone French), участника англо-бурской и Первой Мировой войны, который особенно любил этот вид одежды. Её отличающей чертой являются четыре больших накладных кармана, хлястик сзади и мягкий отложной или стоячий с застежкой на пуговицы воротник. Форма прижилась и носилась командным составом в Красной армии в 1924-1943 годах. Русские ласкательно называли её френчик или хренчик.

Макинтош (анг. Mackintosh) – плащ из непромокаемой прорезиненной ткани, но кроме этого летнее мужское пальто такого типа. Название он получил от фамилии шотландского химика Чарльза Макинтоша, который во время одного из опытов в 1823 г. испачкал рукав пиджака раствором каучука, забыл стереть пятно и спустя несколько часов увидел, что рукав не промокает. Через год он открыл компанию „Charles Mackintosh and Co.” по производству непромокаемых изделий – макинтошей. Она существует до сих пор, занимаясь производством водонепроницаемых плащей. Этот предмет гардероба среди прочих очень любил Франк Синатра и Дин Мартин.

Галифе – военные брюки, облегающие голени и расширяющиеся кверху; названы по имени маркиза де Галифе (1830–1909), французского генерала, военного министра. Согласно легенде, во время франко-прусской войны 1870-1871 годов Гастон Огюст де Галифе получил ранение бедра. Даже спустя время боль

в ноге давала о себе знать, и генерал не мог носить тесные обтягивающие брюки по моде того времени. По этой причине Гастон редко выходил из дома. Однажды старинный друг Гастона Галифе полковник Ковенкюр принёс ему приглашение на бал. Затворник уже думал отказаться, однако дочь полковника Анна-Мари уговорила его пойти. В высшем обществе Гастон появился в необычных брюках, которые облегли голени и сильно расширились на бёдрах. Острые языки уже были готовы поднять генерала на смех, но вмешалась красавица Анна-Мари. Она послала Гастону через весь зал воздушный поцелуй, сопроводив его громким комплиментом в адрес наряда. По одной из версий, именно она придумала фасон этих брюк, чтобы излечить от хандры полюбившегося ей генерала. В скором времени после бала пара обвенчалась, а брюки галифе стали форменной одеждой кавалеристов многих стран мира.

Реглан – фасон пальто, платья, при котором рукав составляет с плечом одно целое (без поперечного шва). Название получено по имени генерала Реглана (1788-1855), который потерял руку в сражении при Ватерлоо и первым стал носить одежду такого покроя. Имел репутацию абсолютно честного человека. С началом Крымской войны в 1853 г. несмотря на почтенный возраст (65 лет) был назначен командующим британскими войсками. В ноябре получил звание фельдмаршала. Умер под Севастополем от холеры.

Наверное, список эпонимов, представляющих две избранные тематические группы, можно было бы продолжать, но уже показанное подтверждает нас в правоте тезиса, многократно повторяемого при подготовке филолога: „Язык, а особенно его лексика открыты на жизнь, изменяются вместе с действительностью, реагируют на ее метаморфозы”. При этом роль личности в языке оказывается отнюдь не меньшей, чем в истории. И для доказательства этой прописной в общем-то истины мы зафиксировали свои наблюдения кириллицей – очередным эпонимом, значение которого филологической публике нет нужды разъяснять.

Использованная литература:

Ахманова О. С., *Словарь лингвистических терминов*, Москва 1966.

Блау М. Г., *Судьба эпонимов, 300 историй происхождения названий. Словарь-справочник*, Москва 2010, <https://www.litmir.me/br/?b=117134>

Солдатенкова Ю. Д., *Тайны происхождения эпонимов*, <http://conf.grsu.by/alternant2015/index-104.htm>

II. Dział translatologiczny

Marcin Kosman

Filologia rosyjska, II rok, UJ

STRATEGIE TŁUMACZENIOWE POLSKICH AUTORÓW W TEKSTACH PRZEKŁADU BALLADY SWIETŁANA WASILIJA ŻUKOWSKIEGO

Wasilij Żukowski jako autor oraz tłumacz

Wasilij Żukowski, jeden z najwybitniejszych rosyjskojęzycznych poetów dziewiętnastowiecznych, znany był też ze swojej działalności translatorskiej. Autor hymnu *Боже, Царя храни!* przełożył na język rosyjski dzieła pisarzy angielskich oraz niemieckich: George'a Byrona, Waltera Scotta oraz Gottfrieda Augusta Bürgera. Tłumaczenia Wasilija Żukowskiego cechowały się swobodnym podejściem do pierwowzoru; niektórzy historycy literatury wprost określają twórczość translatorską Żukowskiego mianem adaptacji¹. Żukowski nierzadko stosował opuszczenia, substytuował elementy nacechowane kulturowo w taki sposób, aby dzieła zagranicznych twórców były zrozumiałe dla rosyjskojęzycznego czytelnika. Za przykład może służyć tu *Swietłana*, która uważana jest za adaptację poematu *Lenore* wspomnianego Bürgera. Kamila Vránková uważa, że eponimiczna bohaterka wiersza niemieckiego poety wzięła swoje imię od arabskiego imienia Elinor, które oznacza światło². Żukowski, chcąc być pewien, że i w jego przekładzie ten motyw będzie rezonował zgodnie z intencjami twórcy, nadał tytułowej kobiecie imię Swietłana, które pochodzi od słowa свет (światło)³. Do samej sztuki tłumaczenia Wasilij Żukowski miał dwojaki stosunek. Był zdania, że o ile w przypadku prozy autor przekładu jest niewolnikiem utworu, tak w przypadku poezji tłumacz staje się swoistym rywalem pisarza⁴. Jako twórca

¹ Е. Литинская, Е. Лёвина, *Жуковский как практик и теоретик перевода в свете истории и современных проблем переводоведения* [w:] „Языки. Культуры. Перевод”. Москва, Издательство: Высшая школа перевода (факультет) Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова, 2013, s. 143.

² K. Vránková, *Variations and Transformations of the 'Lenore' Motif in European Ballads* [w:] “Theory and Practice in English Studies 4 (2005): Proceedings from the Eighth Conference of British, American and Canadian Studies”. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 174.

³ Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie tłumaczenia z języka rosyjskiego na język polski pochodzą od autora szkicu.

⁴ Т. Квартник, *Литература. 100 самых важных тем*. Москва: Эксмо 2014, s. 66.

neoklasycystyczny, prawdopodobnym jest, iż Żukowski nawiązuje tutaj do dawnej teorii przekładu. Starożytni zakładali bowiem, że w translatoryce można wyodrębnić trzy podgatunki: translację, imitację oraz emulację⁵. Emulacja zakłada zobowiązanie twórcy do pewnego stopnia naśladowania estetyki autora, ale również dodanie domieszki własnego stylu. Taki sposób myślenia charakterystyczny był dla Rzymian, którzy tworząc swoje dzieła obficie korzystali ze źródeł greckich, ale poprzez swoiste „poprawianie” ich twórczości mogli z Grekami rywalizować.

Przekłady Antoniego Edwarda Odyńca oraz Andrzeja Lewanowskiego z punktu widzenia teorii tłumaczenia

W polskojęzycznym kręgu kulturowym najbardziej znanymi tłumaczeniami wiersza Żukowskiego są przekłady Antoniego Edwarda Odyńca oraz Andrzeja Lewanowskiego. Z punktu widzenia analizy porównawczej interesujące są daty powstania obu tłumaczeń. Andrzej Lewanowski jest autorem współczesnym, który zajmuje się przekładem poezji od początku XXI wieku. Co ciekawe, nie posiada on formalnego wykształcenia filologicznego, a jest, jak i inny wybitny tłumacz literatury rosyjskojęzycznej – Jerzy Czech – doktorem matematyki. Z kolei Odyńca, jako twórca romantyczny, tworzył w podobnym czasie co Żukowski, co niewątpliwie wpłynęło na charakter jego przekładów. Wanda Krajewska stwierdza, że tradycje klasycystyczne, którymi autor inspirował się w czasie edukacji na Uniwersytecie Wileńskim, znajdują odniesienie w tłumaczeniach Byrona. *Korsarz* w wersji Odyńca powiększył się o prawie sto wersów, a zwięzłość i lakoniczność angielskiego poety w wielu miejscach jest zastąpiona przez długie i nazbyt skomplikowane fragmenty⁶. W innych miejscach z kolei spotykamy się z substytucją lub opuszczeniem. Autorka zauważa, że w tłumaczeniach poezji Byrona Odyńca nie posługuje się leksyką nawiązującą do Orientu (haremu, turban czy minaret zostają zastąpione ekwiwalentami neutralnymi kulturowo), a angielskie słowo *empire* (imperium) to w przekładzie Odyńca po prostu *państwo*, co może być motywowane chęcią posłużenia się słownictwem bliższym Polakom⁷. Idąc za terminologią charakterystyczną dla współczesnej translatoryki, można wnioskować, że Antoni Odyńca jawi się jako zwolennik metody domestykacji, która jest – przywołując definicję Lawrence’a Venutiego – etnocentryczną redukcją tekstu obcego do wartości obecnych w kręgu kulturowym języka docelowego⁸. Tę strategię przeciwstawia się komplementarnemu dla udomowienia wyobcowaniu, które uwydatnia kulturowe różnice w tekście obcym, kosztem elementów kulturowych prze-

⁵ G. Highet, *The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature*. Oxford University Press, 1949, s. 104.

⁶ W. Krajewska, *Polskie przekłady powieści poetyckich Byrona w okresie romantyzmu* [w:] „Pamiętnik literacki” z. 1, s. 157.

⁷ Tamże, s. 160.

⁸ Por. L. Venuti, *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995, s. 20. Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie tłumaczenia z języka angielskiego na język polski pochodzą od autora szkicu.

ważających w języku docelowym. Koncepty te znane są w lingwistyce co najmniej od czasów Friedricha Schleiermachera, który przedstawił je po raz pierwszy w roku 1813⁹, sama dychoomia udomowienie-egzotyzyacja znana jest w translatoologii pod innymi pojęciami od starożytności i temat ten był podejmowany choćby przez świętego Hieronima podczas pracy nad Wulgatą¹⁰.

Na temat przekładów Lewandowskiego nie powstało jak dotąd wiele prac, jednak Grzegorz Igliński jest zdania, że zmieniając wers Подожди немного / Отдохнешь и ты z wiersza Lermontowa *Z Goethego na I ty spocznij chwilę, / Aby dalej iść...* autor ten znacząco zmienił wymowę dzieła¹¹. Jest to jednak zbyt mała próbka, aby móc z mówić o rzetelnej charakterystyce twórczości Andrzeja Lewandowskiego, która na chwilę obecną nie została szeroko zanalizowana. Analizując wybory autora, spróbuję na przykładzie *Swietłany* zarysować preferowane przez niego strategie tłumaczeniowe.

Strategie tłumaczy na przykładzie *Swietłany*

Otwierająca wiersz linijka Раз в крещенский вечерок¹² informuje czytelnika, że akcja ballady rozgrywa się w dzień Wigilii Chrztu Pańskiego, jednego ze świąt w Kościele Prawosławnym. Już na tym etapie dziwić mogą decyzje obu tłumaczy. Antoni Odyniec decyduje się na zastąpienie wyżej wymienionego święta Dniem Trzech Króli. Wybór ten można uznać za częściowo uzasadniony, gdyż odstęp czasowy między tymi dwoma świętami jest stosunkowo niewielki i zmiana ta nie narusza znacząco czasu akcji. W oryginale jednakże dziewczęta gromadzą się wokół izby, żeby sobie powróżyć. W tradycji katolickiej 6 stycznia nie kojarzy się w żaden sposób z wróżbami. Co więcej, Odyniec wspomina w dalszej części ballady o topieniu białego wosku, co przywoływać może czytelnikowi jedynie zwyczaj typowy dla wigilii świętego Andrzeja. Interesującym jest również fakt, że właśnie ta zmiana posłużyła Stefanowi Witwickiemu za kanwę przy pisaniu parafrazy ballady Żukowskiego *Wieczór św. Andrzeja*, która to próba uznawana jest jednak za dość nieudaną¹³. Z kolei Andrzej Lewandowski decyduje się na nieco mniej śmiałą próbę neutralizacji kulturowego elementu. Zaznaczając czas akcji tłumacz pisze po prostu *W zimowego zmierzchu czas*¹⁴,

⁹ Tamże, s. 19.

¹⁰ S. Bassnett, *Translation*. London: Routledge, 2014, s. 5.

¹¹ G. Igliński, *Odłony zmęczenia i spoczynku. „Nocna pieśń wędrowca” Johanna Wolfganga Goethego, Michaiła Lermontowa i Jarosława Marka Rymkiewicza*. [w:] „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, Tom 8 (50), 2015, s. 469.

¹² В. Жуковский, Стихотворения и баллады. Л., Лениздат, 1975, s. 77. O ile nie zaznaczono inaczej, wszystkie cytaty z wiersza Светлана pochodzą z tego wydania.

¹³ Ł. Ginko, „Wasył Żukowski a polska ballada romantyczna”, Danuta Matlak-Piwowska, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historycznoliterackie”, z. 29 (1974). [w:] „Biuletyn Polonistyczny”, Tom 18, Numer 1 (55), 1975, s. 247.

¹⁴ W. Żukowski, *Swietłana*, przeł. Andrzej Lewandowski, 2012. <http://akant.org/archiwum/70-archiwum-miesiecznik-literacki-akant-2012/akant-2012-nr-10/1895-wasył-ukowski-swietana> (dostęp 23 kwietnia 2017 r.). Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie cytaty z przekładu Andrzeja Lewandowskiego pochodzą z tego wydania.

dzięki czemu unika on wypaczeń na tle kulturowym, choć ceną za ten zabieg jest dość nieprecyzyjne określenie czasu. Neutralizacja i ominięcie wydają się być wiodącymi strategiami w przekładzie Lewandowskiego, bowiem w tej samej strofie tłumacz nie oddaje w pełni frazy *песенки подблюдны*. Lewandowski nie precyzuje, co dokładnie śpiewają bohaterki, podczas gdy u Odyńca mamy do czynienia z *godowymi piosenkami*. W kontekście folkloru wybór Antoniego Odyńca jawi się jako bardziej uzasadniony, bowiem *подблюдные песни* to obrzędowe pieśni, które były śpiewane podczas wróżb. Co więcej, w zależności oczywiście od regionu, kobiety wkładały do półmiska pierścionki lub kolczyki, a osoba wróżąca wyławiała je. Ten zwyczaj miał decydować o kolejności wyjścia kobiet za mąż¹⁵. Obraz wróżb jest wprawdzie obecny w przekładzie obu autorów, ale tylko Odyniec nazywa go explicite folklorystycznym. W twórczości ludowej często uwypuklona była również rola zwierząt, którym niezmiernie często nadawano cechy antropomorficzne¹⁶. W wierszu Żukowskiego taką funkcję pełni kruk, który na widok sań ze Swietłąną krzyczy: „печаль!”, co ma znaczenie profetyczne w kontekście reszty utworu. W poezji romantycznej ptakom poświęcano całe utwory; tworzący w podobnym okresie angielscy romantycy Shelley czy Keats skomponowali m.in. *Do skowronka* czy *Odę do słowika*¹⁷. Andrzej Lewandowski idzie w swoim przekładzie z duchem estetyki romantycznej i również u niego kruk przemawia. Wprawdzie zwraca się on w sposób bezpośredni do bohaterki (*biada ci*), mimo to można jednak uznać, że sztafaż został zachowany. Kruk w interpretacji Antoniego Odyńca nie jest tak wyeksponowany. Zaznaczona jest jego obecność, ale pozbawiony jest już zdolności mówienia, do tego nie reaguje na przyjazd bohaterów. Stanowi to pewnego rodzaju odejście od romantycznej estetyki.

Twórczość ludowa to nie kulturowo nacechowany element, który jest oddawany w inny sposób w obu przekładach. Jak już wspomniałem wiersz Żukowskiego osadzony jest w kontekście wiary prawosławnej, co znajduje odniesienie choćby w strofie siódmej, w której wybranek Swietłany wypowiada do niej następujące słowa: *Едем! Поп уж в церкви ждет / С дяконом, дячками*; Antoni Odyniec sugeruje jednak, iż mowa tutaj o obrzędzie katolickim, bowiem ten fragment oddaje on w ten sposób: *Już w kościele / Kapłan na nas czeka*¹⁸. Obecni w oryginale *дячок* oraz *дякон* zostają pominięci, a sugestywny *Поп* zostaje zamieniony na neutralnego kapłana. Dodatkowo cerkiew staje się kościołem, wobec tego Odyniec odchodzi od prawosławia na wszystkich płaszczyznach. Andrzej Lewandowski decyduje się na pozostawienie zarówno duchownych, jak i cerkwi. Usuwa on wprawdzie słowo *дячок*, które jednak samo w sobie jest uważane za archaiczne, wobec w tym przypadku ominięcie może

¹⁵ В. Ситников, С. Ситникова, *Семантика фольклорных образов в произведениях Пушкина* [w:] „Вестник Челябинского государственного университета”, № 1, том 2, 1999, s. 102.

¹⁶ D. Szytych, *Kulturotwórcza rola dzika* [w:] „Wiadomości Zootechniczne”, R. LII 2, 2014, s. 142.

¹⁷ A. Lacey, *Wings of Poesy: Keats's Birds* [w:] “The Keats-Shelley Review”, Vol. 25, 2011, s. 14.

¹⁸ W. Żukowski, *Poezje*. Warszawa: Czytelnik, 1952, s. 60. O ile nie zaznaczono inaczej, wszystkie cytaty z przekładu Antoniego Edwarda Odyńca pochodzą z tego wydania.

być uważane jedynie za próbę uczynienia tekstu bardziej zrozumiałym dla współczesnego odbiorcy.

Uwagę zwrócić należy także na sposób, w jaki opisywany jest męczyzna przeznaczony *Swietłanie*. W oryginale жених, co tłumaczy się jako narzeczony lub pan młody. W przekładzie Odyńca obowiązuje jednak forma kochanek, przez co kolejne religijne konotacje ulegają osłabieniu. Miłość Swietłany przestaje być duchowa czy spirytualna, a staje się bardziej doczesna. Ta zmiana koresponduje również z wcześniej wspomnianymi wyborami tłumacza w kontekście duchownych i budynków sakralnych. Andrzej Lewandowski z kolei trzyma się oryginału i o stróżu głównej bohaterki również mówi jako o narzeczonym.

W swoich wyborach tłumacze są konsekwentni; w strofie ósmej Żukowski pisze samotnej świątyni gdzieś na uboczu (ros. Вот в сторонке божий храм). Odyniec ponownie oddaje ją jako kościół, natomiast Lewandowski optuje za tłumaczeniem dosłownym, proponując *samotny boży chram*. Chram, jako słowiański budynek sakralny, bardziej oddaje atmosferę ludowości niż sugerujący katolicyzm kościół. Obecne w oryginale słowo „фимиам” Odyniec przekłada na „rzęsny płomień; kadzidlany dym” Lewandowskiego wydaje się tutaj wyborem bardziej rezonującym z zamysłem autora. Znamionym jest również, że w oryginale autor wiersza nie używa słowa Бор ani jemu podobnych (wyjątkiem jest wspomniany wyżej божий храм). Kontrastuje to ze strategią Odyńca, który zdaje się przywoływać katolickie motywy - w tym imię Boga - w sytuacjach, w których pojawiają się elementy prawosławne. Przykładowo: gdy Swietłana klęczy przed ikoną (ros. Пред иконой пала в прах) w tłumaczeniu Odyńca w tej sytuacji Swietłana pada na kolana przed samym Stwórcą. Z kolei świece przed ikonami w zwrotce dwunastej są zastąpione *krzyżem i lampą w nogach*, co znów implikuje symbolikę katolicyzmu. Obraz światła w dyskursie prawosławnym ma szczególne znaczenie i nawiązuje choćby do historii zbawienia¹⁹. U Andrzeja Lewandowskiego te elementy zostały zachowane i tłumacz ten nie próbuje ich pominąć.

Wnioski końcowe

Przekład Antoniego Odyńca w stosunku do oryginału pomija większość elementów nacechowanych kulturowo. Wydaje się, że tłumacz stara się uczynić tekst bardziej uniwersalnym, stąd liczne omińnięcia leksyki nawiązującej do wyznania prawosławnego. Pewne motywy charakterystyczne dla epoki romantyzmu również zostały zastąpione, przez co wiersz Żukowskiego zostaje wyodrębniony ze swojego kontekstu kulturowego i przeniesiony w tło sprzyjające adresatowi o niewielkiej znajomości środowiska literackiego tamtych czasów. Nawiązuje to do metafory Lawrence'a Venutiego, który pisząc o tłumaczeniach adaptowanych, zauważył, iż tłumacze usiłują przenieść autora w podróż do kraju czytelnika²⁰. Strategią, którą posługuje się Antoni Odyniec, jest

¹⁹ E. Kocój, *Pamięć starych wieków: Symbolika czasu w rumuńskim kalendarzu prawosławnym*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, s. 190

²⁰ L. Venuti, *The Translator's Invisibility...*, s. 20.

udomowienie. Andrzej Lewandowski z kolei w większości przypadków zachowuje kontekst, w którym funkcjonuje *Swietłana*. Można zatem uznać, że w swojej interpretacji wersja posłużył się wyobcowaniem. Jeśli decyduje się na zmiany w stosunku do Żukowskiego, Lewandowski głównie posługuje się neutralizacją lub ominięciem. Tłumacz ten nie próbuje znaleźć ekwiwalentów kulturowych, które mogłyby w środowisku katolickim i polskojęzycznym spełniać funkcję analogiczną do oryginału. Nieliczne przekształcenia leksykalne zdają się wynikać głównie z naturalnej ewolucji języka. Na zakończenie tych rozważań translologicznych można postawić pytanie: skąd wynikają rozbieżności w tłumaczeniu Odyńca? Jedną z odpowiedzi mogą być czasy, w których przekład powstał. *Swietłanę* Odyńca ukończył w roku 1832, tuż po klęsce Powstania listopadowego. Odejście od motywów typowych dla rosyjskojęzycznego obszaru kulturowego można rozpatrywać w kategoriach buntu przeciwko okupantowi. Według André Lefevere'a tłumaczenie Odyńca mogłoby być wówczas zaklasyfikowane jako tłumaczenie zabarwione ideologicznie (tzw. refrakcja), które są *dokonywane z zamysłem wywarcia wpływu na sposób, w jaki będą czytane*²¹. Analizując jednak inne przekłady Odyńca, dochodzę do wniosku, że jego strategie tłumaczeniowe są przede wszystkim rezultatem panującego wówczas trendu. Adaptacja była podstawowym wyborem tłumaczy literatury pięknej oraz poezji tamtych czasów. Należy także pamiętać, że *Swietłana* oraz napisana pięć lat wcześniej *Ludmiła* same są adaptacjami innej ballady²². Nie sądzę zatem, aby zasadnym było zarzucać Antoniemu Odyńcowi pobudki ideologiczne; jego udomowiona wersja wiersza Żukowskiego wpasowuje zatem się w dziewiętnastowieczną estetykę tłumaczeniową.

Bibliografia:

- V. Жуковский, Стихотворения и баллады. Ленинград, Лениздат, 1975, s. 77-84.
 T. Квартник, Литература. 100 самых важных тем. Москва: Эксмо 2014.
 E. Литинская, Е. Лёвина, Жуковский как практик и теоретик перевода в свете истории и современных проблем переводоведения [w:] „Языки. Культуры. Перевод”. Москва, Издательство: Высшая школа перевода (факультет) Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова, 2013, s. 141-159.
 B. Ситников, С. Ситникова, Семантика фольклорных образов в произведениях Пушкина [w:] „Вестник Челябинского государственного университета”, № 1, том 2, 1999, s. 101-111.
 S. Bassnett, *Translation*. London: Routledge, 2014.
 I. Chironova, *The role of dominant cultural ideas in Russian translation tradition* [w:] Skase Journal of Translation and Interpretation Vol. 10, No. 2, 2016, s. 16-28.
 Ł. Ginko, „Wasył Żukowski a polska ballada romantyczna”, Danuta Matlak-Piowowska, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historycznoliterackie”, z. 29 (1974). [w:] „Biuletyn Polonistyczny”, Tom 18, Numer 1 (55), 1975, s. 247.
 G. Highet, *The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature*. Oxford University Press, 1949.

²¹ A. Lefevere, *Ogórki Matki Courage* [w:] „Współczesne teorie przekładu: Antologia” red. P. Bukowski, M. Heydel, Kraków 2009, s. 227.

²² I. Chironova, *The role of dominant cultural ideas in Russian translation tradition* [w:] Skase Journal of Translation and Interpretation Vol. 10, No. 2, 2016, s. 18.

-
- G. Igliński, *Odłony zmęczenia i spoczynku. „Nocna pieśń wędrowca” Johanna Wolfganga Goethego, Michaila Lermontowa i Jarosława Marka Rymkiewicza*. [w:] „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, Tom 8 (50), 2015, s. 465-478.
- E. Kocój, *Pamięć starych wieków: Symbolika czasu w rumuńskim kalendarzu prawosławnym*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013.
- W. Krajewska, *Polskie przekłady powieści poetyckich Byrona w okresie romantyzmu* [w:] „Pamiętnik literacki” z. 1, s. 153-174.
- A. Lacey, *Wings of Poesy: Keats’s Birds* [w:] “The Keats-Shelley Review”, Vol. 25, 2011, s. 13-19.
- A. Lefevere, *Ogórki Matki Courage* [w:] „Współczesne teorie przekładu: Antologia” red. Bukowski P., Heydel M., Kraków 2009, s. 224-264.
- D. Szytych, *Kulturotwórcza rola dzika*. [w:] „Wiadomości Zootechniczne”, R. LIII 2, 2014, s. 142.-154.
- L. Venuti, *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995.
- K. Vránkova, *Variations and Transformations of the ‘Lenore’ Motif in European Ballads* [w:] “Theory and Practice in English Studies 4 (2005): Proceedings from the Eighth Conference of British, American and Canadian Studies. „ Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 171-176.
- W. Żukowski, *Poezje*. Warszawa: Czytelnik, 1952, s. 57-64.
- W. Żukowski, *Świetłana*, przeł. Andrzej Lewandowski, 2012. <http://akant.org/archiwum/70-archiwum-miesiecznik-literacki-akant-2012/akant-2012-nr-10/1895-wasyl-ukowski-swietana> (dostęp 23 kwietnia 2017 r.).

Gražina Sinkevič

absolwentka filologii rosyjskiej UJ

ИГРА СЛОВ В РОМАНЕ ВИКТОРА ПЕЛЕВИНА СВЯЩЕННАЯ КНИГА ОБОРОТНЯ И ЕГО ПЕРЕВОДАХ НА ПОЛЬСКИЙ И ЛИТОВСКИЙ ЯЗЫКИ

Игра слов – как один из наиболее распространенных видов создания комического эффекта – была известна человечеству издавна. Начиналось все в античности с произведений литературы, где изначально использовался так называемый прием «балагурства», заключающийся в обыгрывании языковых единиц или, как в древнем считали, «создании смехового мира»¹. Позже игра «освоила все языковые уровни – фонетику, словообразование, лексику, синтаксис»² и перешла в общественную жизнь. Сегодня ЯИ выступает в литературе, высказываниях политиков и celebrities, а также в повседневных высказываниях и диалогах. Игра слов давно проникла в тексты СМИ и рекламу, покорила мир журналистики и маркетинга, заглавий и лозунгов, которые очень редко теперь являются не игровыми. «Журналисты играют со словами и в слова в поисках свежих, необычных номинаций для лиц и фактов, ломая традиционные модели словообразования, грамматики, синтаксиса, снимая табу на сочетаемость слов»³.

Именно масс-медиальные текстовые фиксации примеров ИС показывают, что сейчас происходит быстрое расширение арсенала игровых приемов. Подобное положение дел отражает также постмодернистская литература, одной из задач которой является, как известно, шокирование и забава с читателем с помощью иронии и даже цинизма, отрицание различных норм и традиций, прежде всего этических и эстетических. Все более изощренная, изобретательная структура языковой игры, ее комплексный характер (в одном примере могут переплетаться смысловые, графические, словообразовательные и проч. факторы) ставят перед читателем игрового текста нелегкие задачи по расшифровке авторского замысла.

¹ Ю.О. Коновалова, *Языковая игра в современной русской разговорной речи*, Владивосток 2008, с. 7.

² *Креативная лингвистика, или лингвистика креатива*, <http://www.studfiles.ru/preview/3067561/>, [дата обращения: 13.10.2016].

³ Там же.

Еще больше сложностей несет с собой игровой текст для переводчика. Перевод постмодернистских произведений отличается тем, что главным уже не является воспроизведение сюжетной линии, но особенностей самого текста, насыщенного интертекстуальными вставками, игровыми элементами, смещением разных стилей... В этом случае переводчик стоит перед задачей не столько перевода, сколько трансформации текста. Переводчики, которые, казалось бы, прежде наработали проверенные приемы передачи ЯИ, теперь – в связи с появлением новых разновидностей игры слов – нуждаются в выработке иных решений.

Материалом для исследования, нацеленного на анализ практики передачи фиксации ЯИ в иной языковой версии, а также выявление многообразных видов игры слов, зафиксированных в современном постмодернистском произведении, послужил роман Виктора Пелевина «Священная книга оборотня» и его переводы на польский и литовский языки. Выбор произведения В. Пелевина представляется обоснованным уже тем обстоятельством, что этот автор в своих произведениях часто прибегает к игре слов, которая привлекает читателя своей пародийностью и даже провокативностью. Более того, В. Пелевин склонен к использованию новых видов ЯИ, отсутствующих в ранее установленных классификациях. Не случайно существует термин «пелевинская игра слов» – автор имеет целью «освободить» слова от их первоначального значения, вселить в них свободу. Как отмечает М. Свердлов, автор статьи «Технология писательской власти», чтобы ее разгадать, «ключ к шифру надо искать в бытовом соре – в том, что примелькалось, в том, что на слуху»⁴.

Хотя по мнению специалистов, игровое начало в прозе В. Пелевина может быть представлено как «лес каламбуров, плотно упакованных в литературные реминисценции»⁵, анализ показывает, что в данном романе автор использует не только каламбуры (их около трети от общего количества игровых проявлений), но и графическую игру (6 %); разрушение фразеологизмов (24 %); игру, построенную со ссылкой на иностранные языки (13 %); омофоны (5 %); игру с именами собственными и обращение к неологизмам (примерно по 10 %). (Проценты были подсчитаны приблизительно, т.к. зачастую довольно сложно соотнести анализируемый пример с какой-то определенной игровой категорией, а в каждом третьем случае проявляется так называемая „смешанная” игра, заключающаяся в использовании одновременно нескольких разновидностей получения игрового эффекта). Всего было проанализировано 85 примеров игры слов, значительная их часть не «покрывается» с разновидностями, описываемыми классическими классификациям ЯИ. Помимо того, как следует из сделанной уже оговорки, В. Пелевин проявляет склонность к использованию усложненной игры, прибегая сразу к нескольким приемам получения игрового

⁴ М. Свердлов, *Технология писательской власти*, <http://magazines.russ.ru/voplit/2003/4/sver.html>, [дата обращения: 01.07.2016].

⁵ Там же.

эффекта в одном и том же микротексте. Так, напр., в слове «skuf» каламбурная по своей сути игра усложняется смешением разных алфавитов и необходимостью прочтения слова „задом наперед” с перестановкой букв, что, конечно же, усложняет восприятие авторской задумки во всей ее нюансировке. В. Пелевин использует латинский алфавит при записи букв «k» и «f», кириллический – при записи букв «с» и «и», что создает впечатление использования нецензурной лексики с англ. «fuck», но на самом деле, как поясняет сам автор, это всего лишь название древнего племени, предположительно, предков русских. Еще более провокационный пример усложненной игры фразой является *A? – X...й на*. В. Пелевин обращается к диалогическому рифмованному фразеологизму с нецензурным словом для того, чтобы подсмеяться над именем главной героини, которую зовут *А Хули*. При восприятии этого имени читатель в первую очередь распознает значение нецензурного выражения со значением ‘зачем?’, а позже автор проясняет семантику имени, которое в переводе из китайского обозначает ‘лиса’.

Разнообразие пелевинской игровой мастерской подтверждает обращение к целому ряду инновационных моделей достижения нужного эффекта. В частности, выделяются:

- игра в смешение алфавитов, напр., оборот *попасть вProzak*, основанный на хорошо известном русскому читателю крылатом выражении со значением ‘по своей оплошности оказаться в неприятном положении’ приводится с заменой букв «с» на «z» и «в» на «v», предполагающей создание ассоциации либо с антидепрессантами под названием «Прозак», либо с половыми отношениями;
- «растянутая» игра, напр., словосочетание *Едем по Каширке* выступает как связанное по контексту с предложением *ширкаемся калькой*. При этом Каширка в разговорной речи обозначает Каширское шоссе, которое соединяет Москву с Подмосковьем, одним из районов которого является Каширский район, известный своими проблемами с наркоманией. Кроме того, можно заметить, что название района содержит также элемент, созвучный со словом *ширка* – в языке наркоманов ‘шприц’);
- игра с иностранным словом, напр., *Reagan / ray gun* – переразложение имени американского президента дает словосочетание, вызывающее ассоциации с лучевым оружием, а также с апокалипсисом. Здесь имеет место переразложение структуры слова на форманты *ray* и *gun* с последующим переосмыслением лексической единицы. Такого рода игра в свое время введена в оборот белорусским исследователем Б. Ю. Норманом, составившим целый словарь аналогичных „перечленений”, но уже на материале русского языка⁶;

⁶ Напр., *бездарь* – человек, которому ничего не подарили; *деньжонки* – день 8 марта; *жрец* – чревоугодник, гурман; *пеньюар* – дурак из Южной Африки и проч. См.: Б. Ю. Норман, *Этимологический словарь*, [в:] его же, *Игра на гранях языка*, 2006, Москва: Флинта, с. 252-282.

- игра, построенная на создании неологизмов, напр., *хвостоблудие* – автор обращается к словообразовательным ресурсам языка и по модели церковнославянизма *словоблудие* создает неологизм со значением действия по глаголу ‘блудить хвостом’. *Она тебя позиционирует в качестве виртуального гей-некрофила. – А по-русски можно? – Можно. Педрилы-мертвожопника.* Последнее словосочетание – это образец игры слов, которая осуществляется по правилам калькирования, когда части сложносоставного – иностранного по своему происхождению – определения переводятся на более доступный язык, в данном случае – его жаргонно-просторечную разновидность. Неологизм *мертвожопник* несет в себе агентивное значение, связанное с определенными действиями с *мертвой жопой*.
- игра с восстановлением этимологических признаков лексических единиц, напр., *рыльце у тебя в пушку* – в восприятии читателя словосочетание толкуется не только во фразеологизированном смысле – из-за своеобразной актуализации одного из элементов идиомы. Речь идет о слово *пушок*, которое подчеркивает волчий облик одного из героев романа;
- игра в разрушение фразеологизмов или просто устойчивых выражений, напр., *когда человек ... соскакивает с хвоста* – в этом словосочетании наблюдаем пример разрушения фразеологизма *соскочить с иглы* – жарг. нарк. ‘перестать вводить себе наркотики внутривенно’ с одновременной актуализацией его нового значения. Главная героиня использует хвост, чтобы гипнотизировать своих клиентов, которые, пребывая в гипнозе, получают неимоверное удовольствие, но слишком быстрое прекращение действия гипноза может вызвать шок. А вот пример попроще: *храм Христа Спасателя* – это явная переделка расхожего оборота *храм Христа Спасителя*;
- игра с именами собственными, дополненная поясняющими подсказками. Одним из более ярких примеров данного вида языковой забавы является пример с имитацией княжеских именований, за которыми кроются современные политические лица: Б. Н. Ельцин – *Борис Большое Гнездо*, В. В. Путин – *Владимир Красная Корочка*. Автор иронически приписывает данных руководителей к эпохе феодализма, намекая таким образом на способ их правления. Кроме того, эти имена являются отчасти «говорящими» – содержат также характеристику политических деятелей.

Уже представленные выше примеры дают возможность показать многослойность игрового начала в тексте В. Пелевина. Возможно, именно сложность природы ЯИ заставляет автора достаточно часто вводить пояснения в виде комментариев. Эти пелевинские интерпретации помогают читателю воспринять игру в соответствие с замыслом автора, но их наличие значительно усложняет работу переводчиков.

Сложность поставленной перед ними задачи – передачи многомерной разноаспектной игры В. Пелевина (сочетается несколько игровых эффектов одновременно) усугубляется тем обстоятельством, что его ЯИ довольно часто строится на использовании национальных мотивов, она насыщена российскими реалиями.

Следствием этих объективных трудностей являются результаты переводческих усилий. При опыте и старании переводчики справились с передачей только половины из выделенных нами примеров игры слов. Литовский переводчик сохранил игровой эффект в около 51 %, а польский в 48 %. Во всех остальных случаях игра либо не была передана совсем, либо была удержана только частично, т.е. сохранена в неполном виде. Иллюстрацией этих частичных потерь может служить пример утраты эмоциональной окраски сценки: *А какой ты Пиздец? [...]* – *Полный*, – *ответил он*. Разделенное на элементы матерное словосочетание характеризуется высокой насыщенностью негативных эмоций, т.к. оно несет с собой значение ‘очень плохих последствий’. В обоих переводах был сохранено только присутствие ненормативной лексики (в польск. версии: – *A jakim jesteś Piździelcem? [...]*. – *Całkowitym*; в лит.: *Tai koks tu Pizdėcas? [...]* – *Visiškas*), поскольку как в польском, так и в литовском языках отсутствует точный аналог словосочетания, желаемый эффект игры слов сохранен не был.

Иногда непреодолимым препятствием для решения переводческой задачи являлись объективные факторы. К числу таких, например, относятся «ограниченные» возможности латинского алфавита. Представляя один из образов, В. Пелевин использует латиницу и кириллицу: *Rusty Nail* – *Расту Наил*. В словосочетаниях кроются следующие значения: название коктейля и обозначение будущего клиента А Хули. В переводе с английского *rusty* обозначает ‘ржавый’, что в сочетании с словом *Nail* позволяет читателю создать визуальный образ мужчины со смуглым цветом кожи. С передачей заложенной автором игры переводчикам не удалось справиться (польск. версия: *Rusty Nail* и *Rasti Nail*; лит. *Rusty Nail* и *Rasti Nail*).

Достаточно большое количество переводческих параллелей утратило игровой эффект из-за несоответствия языковых параметров между языками оригинала и перевода (а к компенсации переводчики не сочли нужным обратиться). Например, каламбур *карьерная девушка* (второе значение – ‘занимающейся такой же профессией, как и главная героиня, т.е. проститутка’) на польский передан не был, поскольку в польском языке слово *карьер* переводится как *kamieniołom*. Литовский же переводчик легко справился с задачей, т.к. в литовском языке существуют созвучные эквиваленты слов *карьер* и *карьера* (в польск. версии: *dziewczyną naszej profesji* и в лит. версии: *vietinės karjerinės*).

Камнем преткновения для переводчиков стали, конечно же, проявления ЯИ, основанной на реалиях и интертекстуальных вставках национального характера. *Вот ведь мудаки на букву «у»!* – перед нами не только пример игры слов, построенной на разрушении устойчивого оборота. Данная фраза относится

к творчеству В. Шукшина, который, чтобы избежать грубой брани, назвал му-дака – *чудак на букву «м»*. Оба переводчика, передавая данную фразу, выразили только общее – неигровое – значение слова без сохранения указаний на литературное происхождение оборота (в польск. версии: *Patentowani głupcy!* и в лит.: *Tai bent avigalviai!*).

В целом устойчивые обороты с приписанным им автором игровым эффектом предоставляли немало трудностей переводчикам. Помимо непростой задачи удержания идиоматического характера предлагаемого эквивалента, переводчик должен был стремиться сохранить игру слов. Насколько это было трудно, показывает пример *все сильны задним умом*, где автор разрушает фразеологизм и одновременно актуализирует одну из его составляющих, т. к. *сила лисы кроется в ее хвосте*. Переводческие решения реализовали лишь одну из авторских задумок – игра слов была потеряна (в польск. версии: *Ale każdy jest mądry poniewczasie*, в лит.: *Bet visi protingi po laiko*).

Следует отметить, что мастерские польского и литовского переводчиков различаются несильно. Оба переводчика работают с соблюдением всех прописных переводческих правил, довольно часто приводят пояснительные сноски – чаще для пояснения реалий, с которыми как польский, так и литовский читатели незнакомы. Следует отметить, однако, что в большинстве случаев реалии современной России в переводах переданы не были, т. к. переводчики их нейтрализовали либо жертвовали ими в угоду, скажем, сохранения игрового эффекта. Там, где реалии все-таки были сохранены, они лучше представлены в литовском тексте, чему в большой степени способствовала их известность литовцами, как, например, оборот *оборотни в погонах*, относимый к представителям милиции, которые занимаются незаконной деятельностью.

Примерно в половине примеров комплексной ЯИ, не отраженной в переводе или отраженной частично, при выборе меньшего из зол, переводчики передают общее значение, примерно в стольких же решениях идут по пути сохранения игрового эффекта путем замен – создания игры на материале, более близком читателям.

Использованная литература:

- Коновалова Ю.О., *Языковая игра в современной русской разговорной речи*, Владивосток 2008.
Норман Б. Ю., *Этимологический словарь*, [в:] его же, *Игра на гранях языка*, 2006, Москва: Флинта, с. 252-282.
Креативная лингвистика, или лингвистика креатива, <http://www.studfiles.ru/preview/3067561/>, [дата обращения: 05.06.2017].
Свердлов М., *Технология писательской власти*, <http://magazines.russ.ru/voplit/2003/4/sver.html>, [дата обращения: 05.06.2017].

Sylwia Skrzypczyk

absolwentka Filologii Rosyjskiej UJ

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫЕ ВСТАВКИ В РЕЧИ НАБОЛЬШЕГО МУРЗЫ ФЕДОРА КУЗЬМИЧА В РОМАНЕ ТАТЬЯНЫ ТОЛСТОЙ *КЫСЬ* И ЕГО ПЕРЕВОДЕ НА ПОЛЬСКИЙ ЯЗЫК

Особенность художественных текстов включать в себя ссылки на иные литературные произведения или просто содержать намеки на явления действительности, трактуемые шире, нежели указано самой языковой формой, существует с давних времен. Однако только в 60-ые годы XX века эта черта получила свое название, тогда Юлией Кристевой был введен термин интертекстуальность¹, а в эпоху постмодернизма наличие интертекстуальных вставок (ИВ) стало признаваться отличительной чертой современной литературы, знаком диалога с другими проявлениями культуры, а также свидетельством своеобразной постоянной игры с читателем.

В литературных произведениях основным условием для того, чтобы введенное автором интертекстуальное вкрапление сыграло свою роль, является распознавание «чужого слова» читателем, затем следует активизация предварительных читательских знаний и ассоциаций. При этом ИВ могут относиться как к общеизвестным в данном культурном (либо языковом) кругу, так и к менее узнаваемым. Классифицируются они также в зависимости от степени маркировки в основном тексте. Наиболее явный способ обозначить само интертекстуальное вкрапление и, по возможности, его источник дает обращение к атрибутам цитирования (приведение в тексте, в ссылке, в авторском комментарии заглавия и автора произведения). Указанием на ИВ являются также графические (кавычки, курсив) и ономастические (имя героя, место) знаки цитирования. Вместе с тем существуют также неявные цитаты, они по тексту никак не выделяются².

¹ С. В. Моташкова, *Феномен интертекстуальности: итоги и проблемы исследования*, „Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация” 2011, № 2, с. 19.

² А. Majkiewicz, *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu*, Warszawa 2008, с. 24.

При работе с литературным произведением, содержащим интертекстуальные вставки, переводчика ожидает немало сложных задач, для него это будет не только межъязыковой, но и межкультурный перевод³. Будучи «первым» читателем, именно переводчик отвечает за распознавание скрытых в оригинале текстов и аллюзий, и успех дела непосредственно связан с его компетенциями, опытом в области интерпретации текстов чужой культуры, а также знанием правил работы с данного типа произведением⁴. Кроме того, переводчик должен определить, какую роль играет ИВ в оригинале, является ли она семантической фигурой, «ключом» для понимания и толкования произведения, или выполняет «добавочную» функцию? Именно в отношении первого случая теории перевода настаивают на необходимости не только контекстуализация цитаты, но и реконтекстуализация ее в переводе⁵.

Говоря выше об ИВ, представляемых как элементы в произведении чужого текста (чаще всего это цитаты), мы, конечно же, сужаем трактовку интертекстуальности, представляя лишь одну из нескольких ее реализаций. На существование других интертекстуальных проявлений очень наглядно указывает не только теория вопроса, но и практика постмодернистской литературы.

Ярким тому подтверждением является роман Т. Толстой *Кысь* – интертекстуальность реализуется здесь на разных уровнях. Поскольку автор пользуется здесь сказом – в ее книге присутствуют черты антиутопии, мифа, сказки, притчи и сатирического произведения – мы можем говорить о жанровой интертекстуальности романа⁶. Однако она не будет нас интересовать в этом исследовании. В романе находим немало «отсылок к национально-прецедентным феноменам»⁷ – как хотя бы фраза «на Запад не ходи», заставляющая читателя вспомнить о судьбе российской эмиграции, или «выдача товаров со Склада», которая является чистой аллюзией к Российской истории⁸. Такого рода намеки тоже не станут предметом нашего изучения. Но в *Кыси* найдем еще множество выдержек из чужих текстов, они-то и будут подвергнуты анализу.

Многие из литературных цитат в романе приписываются Федору Кузьмичу, так как Набольший Мурза считается главным и единственным в истории Федор-Кузьмичска литератором и ученым. Такая манера подачи ИВ из области литературы, с одной стороны, облегчает задачу читателя – ему не нужно «вылавливать» цитаты в тексте, но, с другой, обозначает перед читателем не-

³ Л. Б. Бойко, *К вопросу о переводе интертекста*, „Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта” 2006, № 2, с. 53.

⁴ A. Majkiewicz, *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu*, Warszawa 2008, с. 29.

⁵ Там же, с. 20.

⁶ О. А. Пономарева, «Чужое слово» в романе Т. Толстой «Кысь», „Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена” 2008, № 49, с. 161.

⁷ Л. Б. Бойко, *К вопросу о переводе интертекста*, „Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта” 2006, № 2, с. 55.

⁸ Там же, с. 57.

обходимость определения действительного происхождения текстов. Как представляется, исследователи, считающие, что такие ИВ у Толстой в основном служат созданию комического эффекта⁹, оказываются неправыми. Эти приметы интертекстуальности становятся для читателя своего рода тестом на начитанность и интеллигентность.

В ходе работы мы просмотрели случаи использования цитатных интертекстуальных вставок и речи Федора Кузьмича (во фразах, произнесенных самим Набольшим Мурзом, и фрагментах приписываемых ему произведений) и проанализировали решения переводчика по их передаче на польский язык. В первой колонке таблицы приводятся интертекстуальные вкрапления из текста оригинала, далее следует их описание: устанавливается происхождение цитаты, указывается на ее возможные модификации. В третьей колонке воспроизведен перевод фрагмента на польский язык, который сопровождается комментарием (определением стратегии или логики переводческих решений).

Интертекстуальная вставка	Описание	Перевод	Описание
Горные вершины Спят во тьме ночной; Тихие долины Полны свежей мглой; Не пылит дорога, Не дрожат листья... Подожди немного, Отдохнешь и ты.	Стихотворение М. Ю. Лермонтова Из Гете («Горные вершины спят во тьме ночной...»).	Wyniosłe wyżyny, W mrokach nocy giną; A ciche doliny Mgłą spowite siną. Droga się nie pyli I nie drżą listeczki... Odpoczniesz po chwili, Poczekaj troszeczkę.	В польском тексте ссылка имеется с указанием на то, что переводчик воспользовался существующим уже переводом: Przetł. Albert Korczak-Komorowski.
Бессонница. Гомер. Тугие паруса. Я список кораблей прочел до середины: Сей длинный выводок, сей поезд журавлиный, Что над Элладю когда-то поднялся...	Фрагмент стихотворения О. Э. Мандельштама *** («Бессонница. Гомер. Тугие паруса»).	Bezsennaść. Homer wieszcz. I naprężone żagle. Jam do połowy spis okrętów już przeczytał. Ów długi ptasi łęg, owa żurawia świta, Co niegdyś nad Helladą uniosła się nagle...	А это перевод Ежи Чеха. До издания польской версии романа «Кысь» это стихотворение на польский язык не переводилось. И только в 2009 году издательство «Wydawnictwo Sic!» опубликовало сборник стихов Мандельштама в переводе Ярослава Марека Рымкевича «44 wiersze i kilka fragmentów», в котором значилось также стихотворение Bezsennaść. Homer. Żagle są napięte. Ja do połowy przeczytałem spis okrętów:

⁹ О. А. Пономарева, «Чужое слово» в романе Т. Толстой..., с. 163.

Интертекстуальная вставка	Описание	Перевод	Описание
			Te długie stada ptactwa, te żurawi sznury, Ten wyląg, co nad Grecją podniósł się do góry.
Нард, алой и киннамон Благовонием богаты: Лишь повеет аквилон, И закаплют ароматы.	Фрагмент стихотворения А. С. Пушкина *** («Вертоград моей сестры»).	Nardu woń i cynamonu, Aloesu zapach błogi... Każdy poryw akwilonu Niesie je w domostwa progi.	Здесь Ежи Чех взялся перевести пушкинский фрагмент самостоятельно, несмотря на то, что до него это стихотворение перевел Владимеж Слободиак «Aloesem, synamonem, Narodem pachnie sad bogaty I przywiane akwilonem, Kapią gęste aromaty».
Изводишь единого слова ради тысячи тонн словесной руды	Фрагмент стихотворения В. В. Маяковского «Разговор с фининспектором о поэзии».	Dla jednego słowa zmarujesz rad tysiące ton językowej rudy	Перевод Яна Бжехвы, но в польском тексте такая информация отсутствует.
Гордись, - говорит, - таков и ты, поэт, и для тебя закона нет	Модифицированная цитата из поэмы А. С. Пушкина «Езерский». Оригинальный текст: «Гордись: таков и ты, поэт, И для тебя условий нет.».	Taką i ty się cieszysz sława, poeto, nie dla ciebie prawo.	Перевод Ежи Чеха.
О весна без конца и без краю! Без конца и без краю мечта! Узнаю тебя, жизнь, принимаю, И приветствую звоном чита!	Фрагмент стихотворения А. А. Блока «О, весна без конца и без краю...».	Wiosno, wiosno bez kresu, w rozkwicie - bez krańca, bez kresu marzenie! O, poznaję, przyjmuję cię, życie! i pozdrawiam cię tarczy dzwonieniem.	В польском тексте имеется ссылка с указанием на использование существующего перевода: Przeł. Seweryn Pollak.
Жили были дед да баба, и была у них курочка Ряба. Снесла раз курочка яичко, не простое, а золотое...	Русская народная сказка, существующая в нескольких версиях.	Żyli sobie dziad i baba. Mieli Kwoczkę- Pstroczkę. Zniosła raz kwoczką jajecz-ko, nie zwyczaj-ne, ale złote...	Перевод Ежи Чеха.
В черном небе - слова начертаны - И ослепли глаза прекрасные... И не страшно нам ложе смертное, И не сладко нам ложе страстное.	Стихотворение М. И. Цветаевой «В черном небе слова начертаны...».	Słowa wpisane w czarne przestworze - I już oślepyły oczy przepiękne... Nam już nie straszne śmiertelne łoże I nie słodkie nam łoże namiętne.	В польском тексте имеется ссылка с указанием на использование существующего перевода: Przeł. Leopold Lewin.

Интертекстуальная вставка	Описание	Перевод	Описание
В поте - пишуций, в поте - пашущий! Нам знакомо иное рвение: Легкий огонь, над кудрями пляшущий, - Дуновение - вдохновения!		W pocie - piszący, w pocie - orzący! Nam inne bliskie są uniesienia: Nad głową lekki płomień tańczący - Podmuch - natchnienia!	
али я тебя не холю, али ешь овса не вволю	Цитата из песни А. С. Пушкина «Конь» (цикл песен «Песни западных славян»).	Czy to ci się żyje marnie, czyliż owsem cię nie karmię?	Перевод Ежи Чеха.
конь бежит, земля дрожит	Детская загадка (ответ: гром) или устойчивый оборот из русских сказок	Bieży koń, a ziemia dudni	Перевод Ежи Чеха.
Жизни мышья беготня, что тревожишь ты меня?	Цитата из стихотворения А. С. Пушкина «Стихи, сочинённые ночью во время бессонницы».	Życia bieranina mysia, czemu mnie tak trapi dzisiaj?	Перед нами либо перевод Ежи Чеха, либо переводческая модификация созданного прежде перевода Ю. Тувима «Życia bieranina mysia... Czemu mnie tak trapisz dzisiaj»
Свирель запела на мосту, и яблони в цвету. И ангел поднял в высоту звезду зеленую одну. И стало дивно на мосту смотреть в такую глубину, в такую высоту...	Фрагмент стихотворения А. А. Блока «Свирель запела на мосту...».	Na moście fletnia zaśpiewała, od kwiecica jabłoni biała, a już na niebie dzień bez mała, anioł zieloną gwiazdę niesie, a z mostu dusza ostąpiła wyżynie, w której taka chwala, głębinie dziwuje się...	В польском тексте имеется ссылка с указанием на использование существующего перевода: fragment w nieznacznym zmodyfikowanym przekładzie Adama Pomorskiego.
Послушай, в посадке, куда ни одна нога не ступала, одни душегубы, твой вестник - осиновый лист, он безгубый, безгласен, как призрак, белой полотна!	Фрагмент стихотворения Б. Л. Пастернака «Метель».	W podgrodziu, gdzie dotąd ślad stopy, posłuchaj, nie powstał, a jeno gdy zbóje najemni, twój zwiastun - osiki liść, biały i niemy, bezgloty jak upiór w bladej swej głuchej!	В польском тексте имеется ссылка с информацией о существующем уже переводе: fragment w nieznacznym zmodyfikowanym przekładzie Adama Pomorskiego.

Интертекстуальная вставка	Описание	Перевод	Описание
«Колобок». [Смешная такая история, ужассти.] Этот колобок и от бабушки ушел, и от дедушки ушел, и от медведя, и от волка. По лесу знай себе катался. Песенки пел веселые, с прибаутками: «Я колобок-колобок, по амбару метен, по сусеку скребен, на сметане мешон, на окошке стужен!»	Русская народная сказка.	„Kołaczyk”. [Śmieszna taka historia, aże strach.] Ten kołaczyk uciekł i od babki, i od dziadka, i od miedźwiedzia uciekł, i od wilka. Toczył się po lesie, jak chciał. Piosnki śpiewał wesole, z żarcikami: „Jestem sobie kołaczyk, w stodole młócony, we młynie mielony, ze śmietanką zagnieciony, na okienku wystudzony!”.	Перевод Ежи Чеха. Приходится, кажется, сожалеть о том, что переводчик не знал о прежнем переводе сказки, сделанном М. Долиньской (Kołaczyk. Tłumacz: M. Dolińska, Moskwa 1982). У предшественницы текст был более художественным и адекватным по отношению к оригиналу. «Jam kołaczyk, jam kołaczyk Jam ze skrzyni wytrzęsiony I z pudełka wymieciony Na śmietanie zamieszony, Na masetku usmażony, Na okienku ostudzony»
От зари роскошный холод Проникает в сад.	Цитата из стихотворения Я. П. Полонского «Качка в бурю».	I poranka chłód rozkoszny Do sadu przenika	Перевод Ежи Чеха.
Жизнь моя! Иль ты приснилась мне?	Цитата из стихотворения С. А. Есенина «Не жалею, не зову, не плачу».	Życie moje! Czyś ty mi się przyśniło?	Перевод Ежи Чеха.
Завтрак аристократа	Картина П.А.Федотова. (См. Фот. 8.)	Śniadanie arystokraty	Это название вызывает у поляков нужные ассоциации.
Демон	Картина М. А. Врубеля «Демон сидящий». (См. Фот. 10.)	Demon	Название картины вызывает у поляков нужные ассоциации [или «Demon (siedzący)»].
Не ждали	Картина И. Е.Репина. (См. Фот. 9.)	Nie spodziewali się	Картина известна в Польше под названием «Nie oczekiwali»
Мир как воля и представление	Заглавие работы А. Шопенгауэра.	Świat jako wola i wystawienie	Перевод Ежи Чеха. В Польше это произведение известно под заглавием «Świat jako wola i przedstawienie».
После полуночи сердце пирует, Взяв на прикус серебристую мышь!	Модифицированный фрагмент из стихотворения О. Манделштама *** («После полуночи сердце ворует»)	I srebrną w nocy zakąską jest mysz!	В польском тексте имеется ссылка с информацией о существующем уже перевода: Przeł. Adam Pomorski.

Интертекстуальная вставка	Описание	Перевод	Описание
	<p>«После полуночи сердце ворует Прямо из рук запрещенную тишь. Тихо живет - хорошо озорует, Любишь - не любишь: ни с чем не сравнишь... Любишь - не любишь, поймешь - не поймешь. Не потому ль, как подкидываешь, молчишь, Что пополуночи сердце пирует, Взяв на прикус серебристую мышь?»</p>		
<p>Не потому, что от нее светло, А потому, что с ней не надо света.</p>	<p>Фрагмент из стихотворения И. Ф. Анненского «Среди миров».</p>	<p>I nie dlatego, że światło od niej bije, Ale dlatego, że światła z nią nie trzeba.</p>	<p>Перевод Ежи Чеха.</p>
<p>Горит пламя, не чадит, Надолго ль хватит? Она меня не щадит, - Тратит меня, тратит. Хочу быть дерзким, хочу быть смелым, Хочу одежды с тебя сорвать!</p>	<p>Соединенные в одно произведение фрагменты из песни Б. Ш. Окуджавы «Горит пламя, не чадит...» и стихотворения «Хочу!» К. Д. Бальмонтова.</p>	<p>Płomień strzela, wzwyż się pnie, Co z nim będzie dalej? A ty trwonisz, trwonisz mnie, Nie oszczędzasz wcale. O właśnie! Abo jeszcze: Pragnę być śmiałym i zuchwałym, Pragnę szaty zerwać z ciebie!</p>	<p>Перевод Ежи Чеха. без учета более ранней переводной версии авторства Анджея Мандалиана «Świeca się pali jak lont. Spali sie i basta! Rozrzutnico robisz błąd! Czemu tak mną szastasz?»</p>
<p>Нет, я не дорожу мятежным наслаждением!</p>	<p>Фрагмент стихотворения А. С. Пушкина *** («Нет, я не дорожу мятежным наслаждением»).</p>	<p>Za nic mam namiętności gwałtowne porwy...</p>	<p>Перевод Ежи Чеха без учета более ранней переводной версии авторства Яна Бжехвы «Nie dbam o wyuzdane gwałtowne porwy».</p>
<p>Лежишь, безмолвствуя, не внемля ничему... И разгораешься все боле, боле, боле, И делишь, наконец, мой пламень поневоле.</p>	<p>Модифицированный фрагмент стихотворения А. С. Пушкина *** («Нет, я не дорожу мятежным наслаждением»).</p> <p>О, как милее ты, смиренница моя! О, как мучительно тобою счастлив я, Когда, склоняясь на долгие моления,</p>	<p>Leżąc tak chłodna, nieruchoma, niema, Mimo woli się musisz rozpaścić pomatu, Aż całkiem rozgorzejesz od mego zapatu!</p>	<p>Очередной перевод Ежи Чеха, не принявшего во внимание наличие более раннего перевода Яна Бжехвы: «O, ileż jesteś miłsza ty, co trwasz tak skromnie! O, jak - szczęśliwy tobą - dręczone się ogromnie, Gdy po błaganiach długich, wreszcie od niechcenia Podajesz mi się czuła,</p>

Интертекстуальная вставка	Описание	Перевод	Описание
	Ты предаешься мне нежна без упоенья, Стыдливо-холодна, восторгу моему Едва отвечаешь, не внемлешь ничему И оживляешься потом все боле, боле. И делишь наконец мой пламень поневоле!»		lecze bez upojenia, Chłodna i zawstydzona. Memu zachwytowni Ledwie zdasz się ulegać, ucho słów nie towi, Aż z wolna się ożywiasz w ogniu oszołomień I w końcu mimo woli podzielasz mój płomień!»
В великом знании мно- гая печали	Модифицированная цитата из Библии, (церковно-славянский текст). В Ветхом Завете (Книга Еккле-сиаста, или Проповедника) написано (гл. 1, ст. 17-18). «Во многой мудрости много печали».	W wielkiej mądrości siła jest kłopotu...	Перевод Ежи Чеха. В «Biblii Tysiąclecia» этот фрагмент звучит так: «Во wielkiej mądrości - wiele utrapienia»
Страх, петля и яма	Цитата из поэмы Н. С. Гумилева «Звездный ужас».	Biada! Biada! Strach, powróż i jama	Перевод Ежи Чеха.

Анализ решений переводчика по передаче интертекстуальных вставок в речи Федора Кузьмича выявляет две важные характеристики, присущие мастерской переводчика. Во-первых, мы получаем возможность оценить широкий литературный кругозор Ежи Чеха – переводчик, конечно же, распознал все цитаты из «произведений» Набольшего Мурзы. Во-вторых, польскоязычный текст отражает несомненный опыт Чеха, демонстрирует его стремление следовать переводческому правилу: при наличии более ранних признанных переводов пользоваться результатами труда предшественников. При этом в абсолютном большинстве случаев (7 из 9 примеров) Ежи Чех отдает должное своим коллегам, обращаясь к их работам и называя в ссылочном комментарии. Вместе с тем, можно заметить, что в ряде случаев при наличии готовых уже, но, видимо, неизвестных Чеху переводов, а также в случае их отсутствия, автор польскоязычной версии *Кыси* берет инициативу в свои руки и переводит от себя. К сожалению, результаты его труда по сравнению с версиями профессиональных поэтических переводчиков (а речь идет почти исключительно о произведениях поэзии) оставляют желать лучшего. Сделанные Чехом переводы стихотворений кажутся слишком буквальными, временами – из-за использования архаизмов – неестественными, к тому

употребленные им рифмы излишне просты, нередко сбивается ритм... В целом Чех – переводчик прозы – сильно выигрывает у Чеха – переводчика поэзии.

Использованная литература

Бойко Л. Б., *К вопросу о переводе интертекста*, „Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта” 2006, № 2, с. 52-59.

Моташкова С. В., *Феномен интертекстуальности: итоги и проблемы исследования*, „Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация” 2011, № 2, с. 19-24.

Пономарева О. А., *«Чужое слово» в романе Т. Толстой «Кысь»*, „Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена”, № 49, 2008, с. 160-164.

Majkiewicz A., *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu*, Warszawa 2008.

III. Dział kulturoznawczy

Aleksandra Batko

KRiNS, III rok, UJ

SYLWETKA WŁODZIMIERZA SPASOWICZA - CZŁOWIEKA MIMOWOLNIE ZAWIESZONEGO POMIĘDZY DWIEMA KULTURAMI

W dzisiejszym pojmowaniu polskiej kultury przesiąkniętym polonocentryczną perspektywą zapomina się o istnieniu fenomenów kulturowych zawierających w różnych okresach historycznych (od XVIII wieku do szeroko rozumianej współczesności) pierwiastki nie tylko polskie, lecz także litewskie, białoruskie, ukraińskie, żydowskie, niemieckie, czeskie, słowackie i rosyjskie. Częstość przypominając o następstwach Rozbiorów Polski – o włączeniu ziem polskich do państw zaborczych, o utworzeniu zależnych prowincji, o wprowadzeniu nowego ustawodawstwa, o uzależnieniu gospodarki, o podporządkowaniu obcym regułom życia codziennego, wypunktowuje się także chęć zlikwidowania ducha polskość, w zamian za przyswojenie sobie języka i/lub kultury okupanta. W zaborze rosyjskim rusyfikacja obejmowała przede wszystkim szkolnictwo, w którym wprowadzono naukę w języku rosyjskim. Społeczeństwo buntowało się, jednak opór przeciwko rusyfikacji utrudniał brak swobód obywatelskich. W zaborze pruskim germanizacja objęła nazwy ulic, miast, nazwiska, a język niemiecki stał się językiem urzędowym. Odmienna sytuacja panowała w Galicji, gdzie istniała tzw. autonomia, która stwarzała Polakom dogodne warunki do rozwoju swoich uczuć narodowych.

Rusyfikacja i germanizacja spotkały się ze zdecydowanym oporem polskiego społeczeństwa, który miał na celu zachowanie polskość poprzez wychowanie młodego pokolenia Polaków w duchu narodowym. Określonych wobec zaborów postaw społeczeństwa wystawionego na ciężką próbę było wiele. Jedni nie godzili się na politykę wynaradawiania i dążyli – przede wszystkim – do zbrojnego rozwiązania konfliktu. Inni decydowali się na zarzucenie myśli o walce zbrojnej. Koncepcja współpracy z zaborcami na rzecz otrzymania jak najszerszej autonomii i jak największych swobód politycznych miała swoich zwolenników. A właśnie przed takim wyborem stanął wybitny polski działacz społeczny, aktywista, prawnik, polityk, literaturoznawca, publicysta, krytyk – Włodzimierz Spasowicz.

Janina Kulczycka-Saloni, autorka poświęconej Spasowiczowi monografii, starając się pokrótce scharakteryzować jego postać, pisała:

Ten człowiek był równocześnie Polakiem i Rosjaninem, a głosił miłość dla ziemi swojego dzieciństwa u młodości, Rusi Czarnej i Białej. Mieszkał zasadniczo w Petersburgu, ale jeżeli zliczyć długie tygodnie jego podróży, zawsze prawie prowadzących przez Warszawę, można by powiedzieć, że mieszkał w Polsce, choć nie miał tu stałego adresu. Był prawosławnym, ponieważ, zgodnie z obowiązującymi wówczas ustawami, odziedziczył religię ojca¹, a jednak należał do najaktywniejszych działaczy Towarzystwa Dobroczynności, do najhujniejszych jałmużników jego poczynania².

Historię rodziny Spasowiczów należałoby zacząć śledzić od ojca Włodzimierza – Daniila Osipowicza, lekarza powiatowego guberni mińskiej. Większość zachowanych przekazów charakteryzuje go jako Rosjanina żonatego z Polką. Matką Spasowicza była Teofila Kreutz. Stąd też przyszedł prawnik uważany był za syna z mieszanego narodo-wo i wyznaniowo małżeństwa. Spasowicz urodził się 16 stycznia 1829 r. w Rzeczycy nad Dnieprem. Do gimnazjum chodził w Mińsku, które ukończył w 1845 r. Sam Spasowicz tak scharakteryzował swoje wychowanie: „Uczyłem się w szkole, gdzie wszystkie przedmioty wykładano po rusku; wychowanie jednak otrzymałem polskie...”³. Dzięki polskim nauczycielom, w większości absolwentom Uniwersytetu Wileńskiego, miał możliwość wyrównywania braków w swej wiedzy o przeszłości Polski. Rodzinny dom Spasowiczów, mimo specyficznego układu narodowo-religijnego, zachował się w pamięci współczesnych jako bardzo otwarty, pełen szczeropolskiej gościnności⁴. To zadecydowało o ukształtowaniu się w młodym Spasowiczu przynależności narodowej – zawsze czuł się Polakiem, działał jako Polak i przede wszystkim był uważany za Polaka⁵.

Po zakończeniu szkoły Spasowicz wyjechał do Petersburga, gdzie zapisał się na studia prawnicze na tamtejszy uniwersytet. Studiował w latach 1845-1849. Uczył się dobrze i pilnie rozwijał zachowania prospołeczne. I choć Spasowicz żył w stolicy Cesarstwa Rosyjskiego, to obracał się głównie wśród polonii. A ówczesna atmosfera Petersburga była nieprzychylnie nastawiona do kolonii Polaków, która rozproszyła się dopiero po 1863 r. Wszelkiego rodzaju spotkania emigrantów odbywały się zawsze po cichu. W tym czasie duży wpływ na światopogląd Spasowicza wywarło uczestnictwo w stowarzyszeniu polskiej młodzieży studiującej skupionej wokół Sierakowskiego. Głównym przedmiotem dyskusji nieformalnego koła była sprawa uwłaszczenia chłopów, traktowana przez nich jako zapowiedź odrodzenia narodowego. To właśnie wtedy Spasowicz stał się inspiratorem serii wydawniczej historyków polskich piszących po łacinie.

¹ Według ustawy obowiązującej wówczas w Imperium Rosyjskim synowie z małżeństw mieszanych dziedziczyli religię po ojcu, córki zaś po matce.

² J. Kulczycka-Saloni, *Włodzimierz Spasowicz. Zarys monograficzny*, Wrocław 1975, s. 6.

³ W. Spasowicz, *Dzieje literatury polskiej, przekład z rosyjskiego, przejrzał i uzupełnił A. G. Bem*, wyd. 3, Kraków 1891, s. V-VI.

⁴ J. Bieleński, *Uniwersytet Wileński*, t. II, Warszawa 1900, s. 335.

⁵ E. Sławęcka, *Włodzimierz Spasowicz jako krytyk literatury rosyjskiej*, Wrocław 1969.

Stopniowe rozpoznawanie środowiska wprowadziło go w krąg inteligencji rosyjskiej m.in. w kółka Hercena i Granowskiego. Lata te stanowiły pewien przełom w życiu Rosji. Po epoce nasilenia reakcji mikołajowskiej zaczynała narastać atmosfera rewolucyjna – ożywienie życia społecznego i politycznego. Dzięki temu do zbliżenia dążyły zarówno polskie jak i rosyjskie koła liberalne.

Co więcej, dzięki znajomości z obcym środowiskiem Spasowicz miał możliwość zdystansowania się do sprawy polskiej⁶. Zdał sobie sprawę, że dla własnego bezpieczeństwa dwa zwaśnione narody muszą nauczyć się ze sobą współegzystować. Spasowicz dostrzegał możliwość ułożenia się stosunków polsko-rosyjskich, dlatego też z zasady nie popierał idei powstań, rewolucji i represji. W drugiej połowie lat 40. XIX w. z niepokojem śledził wzbierającą falę nastrojów rewolucyjnych⁷. Zdawał sobie sprawę, że zła sytuacja w Królestwie Polskim była wypadkową braku koncepcji politycznej porozumienia rosyjsko-polskiego, a „problem polski” był istotny dla Imperium Rosyjskiego. Wszelkiego rodzaju zmiany zależą od woli cara i od kondycji unii Polski z Carstwem. Autorka monografii Spasowicza podkreśla, że w świetle zachowanej korespondencji prawnik utrzymywał stosunki nie tylko z Polakami, ale z przedstawicielami różnorodnych obozów politycznych.

W 1857 r. Spasowicz został profesorem Uniwersytetu Petersburskiego. Od tego roku równie bliska stała się przyjaźń z Kawielinem⁸. Spasowicza intrygowało w kółce to, że był pozbawionym narodowych przesądów Europejczykiem. Dzięki przyjaźni z nim prawnik zafascynował się szczerzej literaturą i kulturą rosyjską⁹. Już dwa lata później wspólnie udali się w pierwszą z licznych podróży na Zachód. W latach 60. Spasowicz był zamieszany nie tylko w oficjalne manifestacje polskie, lecz także uczestniczył w pracach konspiracyjnych. Jednak to właśnie nastroje rewolucyjne w Warszawie wpłynęły na jego decyzję, by osiaść na stałe w Petersburgu. Częste manifestowanie polskości w stolicy państwa carów sprawiło, że sytuacja była dla Spasowicza wyjątkowo trudna, a nawet niebezpieczna. Jego uniwersytecka kariera była zagrożona.

Jedną z oznak zainteresowania się sprawą polską było zaangażowanie się Spasowicza w organ prasowy, integrujący skupiska polskie w cesarstwie rosyjskim, „Słowo”. Pismo to pozostawało w bliskich zależnościach od władz centralnych. Jego program beletrystyczno-dziennikarski miał wyraźnie preferować literaturę rosyjską, co nie było powszechnym zwyczajem polskich czasopism. Ponadto, w założeniach wydawców, miało ono informować o polskich publikacjach w obrębie cesarstwa i dążyć do scharakteryzowania zawartość bibliotek imperium pod kątem przechowywanych w nich druków polskich. Nastawienie redakcji można określić jako umiarkowane.

⁶ W. Spasowicz, *W obronie własnej. Odpowiedź panu Szymonowi Askenazemu*, [w:] *Pisma*, t. IX, s. 189.

⁷ Świadczą o tym chociażby twierdzenia zawarte w rozprawach krytycznych Spasowicza dotyczących polskich pisarzy.

⁸ Konstanty Kawielin (1818-1885), rosyjski historyk, prawnik, socjolog.

⁹ Por. В. Спасович, Воспоминание о К. Д. Кавелине. Собрание сочинений, СПб 1897, s. XII.

W swoich tekstach wzywała ona do współpracy międzynarodowej. Jednak spory z cenzurą doprowadziły do zamknięcia czasopisma w zaledwie pół roku od jej założenia, co zresztą wywołało oburzenie i protesty w liberalnym środowisku rosyjskim¹⁰.

Dzięki działalności publicystycznej Spasowicz cieszył się dużym autorytetem społecznym, szczególnie wśród młodzieży jako wykładowca akademicki. Podjął starania o katedrę na Uniwersytecie Kazańskim. O publicznej obronie jego podręcznika jako podstawy do nadania stopnia doktora nauk prawa pisały zarówno pisma petersburskie jak i warszawskie. I choć książka spotkała się z ostrymi recenzjami, to Spasowicz lekceważył swoich krytyków, tłumacząc, że przeciwko niemu uzbroiła się cała Moskwa¹¹. Prawnik był przeciwnikiem absolutyzmu, wypowiadał się przeciwko karze śmierci. Komisja, która miała ocenić podręcznik nie skupiła się na merytorycznym podłożu książki, lecz na jej filozoficzno-logicznej stronie, zarzucając autorowi sympatie dla „polskiego rządu rewolucyjnego”¹². Oskarżano go, że jego poglądy są uwarunkowane genetycznie polskim pochodzeniem, otoczeniem i inspiracją atmosfery powstania styczniowego¹³, pomimo bycia obywatelem państwa wielonarodowego.

Nie zmienia to jednak faktu, że od lat 60. XIX w. Spasowicz stał się osobistością powszechnie znaną. Aktywną działalność rozwinął również w rosyjskich organizacjach literackich. Organizował w Petersburgu nieoficjalne kółka filozoficzne. Na ich forum bywał częstym prelegentem w dziedzinie literatury polskiej. Wygłosił on szereg odczytów o twórczości Mickiewicza i Orzeszkowej. Konsekwentnie dążył do zainteresowania rosyjskiego czytelnika dorobkiem polskiego piśmiennictwa. Ukazane się w latach 1879-1881 rozszerzone wydanie dzieł na długo stało się dla Rosjan podstawowym źródłem informacji o literaturze polskiej. Ponadto był członkiem m.in.: Towarzystwa Miłośników Literatury Rosyjskiej przy Uniwersytecie Moskiewskim. Spasowicz interesował się literaturą rosyjską, w której kręgu oddziaływania pozostawał niemal przez całe życie. Od lat gimnazjalnych zafascynowany był pięknem i bogactwem twórczości: Puszkina, Lermontowa, Gogola. O jego emocjonalnym stosunku do Rosji zadecydował, jednakże nie tylko podziw dla jej kultury, lecz także osobista przyjaźń z wieloma wybitnymi przedstawicielami inteligencji rosyjskiej.

Jednak Spasowicz był świadomy tego, że koleje historii postawiły go na skrzyżowaniu dróg nie tylko narodowości, ale i kultur¹⁴. Był świadomy tego, że wybór między nimi jest nieunikniony, dlatego też w swojej działalności krytycznoliterackiej skupił się na problematyce literatury polskiej – nieuprzywilejowanej literatury swoich

¹⁰ Zob. E. Lorenc, *Petersburskie „Słowo”*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, Kraków 1964, z. 19, s. 66-67.

¹¹ В. Спасович, Ответ Т. Юркевичу. „С. Петербургские Ведомости”, 1864, н. 77.

¹² Recenzje S. Baryszewa i P. Jurkiwicza zamieszczone w „Московские ведомости” 1864, н. 9-11, „Русский вестник” 1864 н. 4.

¹³ Por. J. Kulczycka-Saloni, *op. cit.*, s. 82

¹⁴ Por. W. Spasowicz, *Co to znaczy narodowość*, [w:] W. Spasowicz, *Liberalizm i narodowość*, Kraków 2010, s. 213-226.

przodków¹⁵. Jednym z analizowanych przez niego problemów był stosunek przedstawiciela antyromantycznej epoki, jakim – oczywiście – był Spasowicz, do spuścizny romantyzmu. Ocena działalności romantyków – aktywnej retoryki antycarskiej, powstania styczniowego, publikacji z kręgu Wielkiej Emigracji, romantyzmu krajowego, wypadków z lat 1846-1848¹⁶ – nie doprowadziła go do poparcia ruchów wywoleńczych, lecz do stworzenia własnego programu walki o obronę polskości w ramach imperium rosyjskiego. Pobyt w Paryżu i zetknięcie się z polską emigracją ugruntowały jedynie poglądy uczonego jako przeciwnika walki zbrojnej. Literatura romantyczna była dla Spasowicza główną formą istnienia narodowego państwa polskiego, po utracie przez nie realnego bytu państwowego. Spasowicz postulował ogólną modernizację imperium, w ramach którego skorzysta także Królestwo Polskie. I właśnie tym dwóm romantycznym literaturom – polskiej i rosyjskiej – poświęcił swoje słynne studia komparatystyczne¹⁷. Z prac historycznopolitycznych należy wymienić przede wszystkim następujące: *Polityka samobójstwa*, *Życie i polityka margrabiego Wielopolskiego*, *Literacki i polityczny spadek po Wielopolskim* oraz *Polskie fantazje na tematy słowiańskie*.

Spasowicz był człowiekiem dwujęzycznym – polsko- i rosyjskojęzyczny. Choć po pobieżnym poznaniu jego warsztatu można mieć wrażenie, że publikował w obu tych językach, to po bliższym poznaniu obu wersji okazuje się, że wersja polska i wersja rosyjska jego artykułów nigdy nie są identyczne. Spasowicz starał się dostosować swoje artykuły tak, aby zainteresowały one czytelników¹⁸. Polakom starał się odkrywać ich utwory, natomiast Rosjan starał się przekonywać o doniosłych osiągnięciach bratniej kultury słowiańskiej¹⁹. Starał się ukazać obie literatury w kontekście wielkich literatur europejskich m.in.: niemieckiej, angielskiej, francuskiej. Swoje prace koncentrował na problematyce „styku” literatur. Starał się nie tylko charakteryzować w szerszym spojrzeniu polską literaturę, ale także wskazywać jej wszelkiego rodzaju zapożyczenia, wpływy i inspiracje. Tematem, który szczególnie interesował Spasowicza była twórczość Mickiewicza. Popularyzator w Rosji polskiego wieszca narodowego nie tylko ogłosił w czasopiśmie i gazetach rosyjskich szereg prac o charakterze naukowym i popularnym, lecz także został pierwszym tłumaczem z polskiego na rosyjski wiersza Mickiewicza *Pomnik Piotra Wielkiego*²⁰. Przeżycia autora *Dziadów* – ciężkie represje polityczne – Spasowicz porównywał do tułaczki Dostojewskiego. Za

¹⁵ Więcej na ten temat zob.: M. Paszkowska, *Włodzimierz Spasowicz - Polak z Białorusi. Szkic do portretu*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie-idee-prawo*, Białystok 2003, s. 375-379.

¹⁶ Por. W. Spasowicz, *Dzieje...*

¹⁷ Dla przykładu zestawiał Słowackiego do Szekspira, Lermontowa do Romanowskiego, Mickiewicza do Puszkina itp.

¹⁸ Por. J. Kulczycka-Saloni, *op. cit.*, s. 91. Zwraca uwagę na sprawę w przypadku przemowy na jubileuszu J. I. Kraszewskiego, która naraziła go na zarzuty nierzetelności i oportunistycznej zmiany poglądów. *Jubileusz Kraszewskiego*, „Ateneum”, 1879, t. III a Письмо из Кракова юбилей Крашевского, „Вестник Европы”, 1879.

¹⁹ Por. W. Spasowicz, *W obronie...*, s. 165-169.

²⁰ Zob. Idem, *Mickiewicz i Puszkina przed pomnikiem Piotra Wielkiego*, [w:] *Op. cit.*, t. V, Petersburg 1882.

największe dzieło romantyka bezdyskusyjnie uznawał *Konrada Wallenroda*, ponieważ: „Poezja ta nie prowadzi do zemsty i „zdrady”, ale podnosi, ożywia i zagrzewa równie silnie, jak w chwili, gdy była napisana”²¹. I choć poemat ten nie miał większego znaczenia dla Rosjan, to – w założeniu Spasowicza – mógł on tłumaczyć niezrozumiałe dla nich działania zbrojne Polaków. Spasowicz był wyraźnym zwolennikiem orientacji, że literatura powinna nawiązywać do tradycji. Mimo to aprobował antyromantyczne tendencje pozytywizmu²², ponieważ był zwolennikiem literatury zaangażowanej, służącej do realizacji wielkich celów. Dlatego też tak często badacze zwracają uwagę na jego rolę w epoce postycygniowej – choć propagował zaaprobowanie etosu pracy, a oszczędność i wytrwałość były koniecznością, jednak w głębi duszy pozostawał – tak jak i inni polscy pozytywiści – „cichym wojownikiem” Polski pod zaborami. Do takiego przeświadczenia doprowadzały doświadczenia historyczne generacji, do której Spasowicz należał, dyktując im minimalizm i legalizm. Koncepcje ugody politycznej z zaborcą, rezygnacja z niepodległości państwowej miały dla Spasowicza charakter regresywny. Całokształt działalności świadczy bowiem o traktowaniu przezeń programowego kompromisu jako tragicznej konieczności historycznej. I chociaż był zwolennikiem liberalnych rozwiązań, to praca nad odrodzeniem Rosji miała być dla niego służbą sprawie polskiej.

Spasowicza można określić jako opiekuna literatury polskiej w Imperium. Przede wszystkim znany był jako znawca zarówno literatury polskiej jak i rosyjskiej. Ponadto był cenionym przez współczesnych krytykiem. O jego wnikliwości świadczy chociażby to, że zwracali się do niego rosyjscy pisarze z prośbą o ocenienie swoich prac o tematyce polskiej²³. Oprócz tego prawnik starał się o to, aby literatura polska miała szanse zaistnieć na arenie międzynarodowej. Za przykład polskiego pisarza, który byłby w stanie wybić się na tle europejskim uważał Sienkiewicza²⁴.

Przez wszystkie te lata Spasowicz był ogarnięty pasją tworzenia – organizowania kółek, zrzeszeń i stowarzyszeń. Dlatego śledząc jego życiorys ciągle można natrafiać na informacje o jego udziale w coraz to innych organizacjach. Warto jednak wspomnieć, że Spasowicz, jako człowiek prawdziwie zespalający ze sobą dwie kultury, był członkiem zarówno polskich, jak i rosyjskich organizacji. Dla przykładu, obchodził zarówno katolickie jak i prawosławne święta; brał udział w uroczystościach poświęconych Puszkiniowi, ale też aktywnie propagował twórczość Mickiewicza itp.

Droga ideowa Spasowicza zawsze dążyła do minimalizmu politycznego. Jednak jego aktywność prelegencka²⁵ – publiczna w wygłaszanych mowach sądowych, odczytach oraz prywatna – w codziennych sytuacjach np. podczas wygłaszania toastów,

²¹ Idem, „*Konrad Wallenrod*”, odczyt miany w dniu 10 września 1889 roku w sali ratuszowej we Lwowie, Lwów 1889, s. 39.

²² Idem, *Wincenty Pol jako poeta*, [w:] *Pisma*, t. I, s. 163.

²³ Ślady takich kontaktów znajdujemy w korespondencji Spasowicza z A. Pypinem, A. Wiesiełowskim, L. Pantielejewem. Na ten temat więcej zob. E. Sławicka, *Op. cit.*, s. 28.

²⁴ Idem, *Nowa literatura*, [w:] *Pisma*, t. IX, s. 163.

²⁵ J. Kocznur, *Włodzimierz Spasowicz. Sylwetki wybitnych adwokatów*, „Palestra” 4/2(26), 51-58.

doprowadziła do tego, że za granicami Imperium Rosyjskiego opublikowany został zbiór 50 mów wybitnego prawnika. Co ciekawe, wydawcy na wyraźny carski zakaz, nie dostali zgody cenzury na rozpowszechnienie go na terenie państwa. Choć Spasowicz był zagorzałym liberałem, broniącym zasady „wielonacjonalizmu”, podzielałym wizje i nadzieje epoki wielkich reform, był jednym z przewodników w walce o zachowanie odrębności narodu polskiego w ciężkich warunkach polityki rusyfikacyjnej, to jednocześnie był przeciwnikiem rewolucyjnych poczynań²⁶. Nie zapierał się w swoich poglądach i umiał przyznać się do błędu. O tym świadczy chociażby fakt, że pomimo jego zdecydowanego stanowiska przeciwko wybuchowi powstania, w jego domu znalazło schronienie wielu rannych bojowników.

Potoczna opinia społeczna traktowała Spasowicza jako nieoficjalnego rzecznika sprawy polskiej w Petersburgu. Miał on rozległe znajomości w różnorodnych kręgach społecznych stolicy. Dzięki temu starał się w rozmaitych sprawach pomagać Polakom²⁷. Swe wystąpienia wielokrotnie wykorzystywał dla obrony Polaków w sprawach sądowych²⁸. Walczył o język polski w szkołach i urzędach. Interesującym przykładem jego ambasadorstwa jest pomoc, jaką ofiarował Polakom mieszkającym w Galicji w nawiązaniu współpracy naukowej między Biblioteką w Petersburgu a Akademią Umiejętności. Prawnik był także doradcą przedstawicieli Galicji w ramach współpracy z Polakami zamieszkałymi na terenie imperium. Brał czynny udział w dysputach, które poprzedzały zbudowanie pomnika Mickiewicza w Krakowie. W 1898 r. przemawiał podczas Uroczystości mickiewiczowskich. Jedną z ostatnich spraw polskich, którą zajmował się Spasowicz, była przeprawa uchylecia zakazu wjazdu do rosyjskich posiadłości aktorce Helenie Modrzejewskiej.

Pod koniec życia coraz częściej w jego pracach pojawiały się myśli o federacji słowiańskiej. W latach 1866-1867 był czynnie zaangażowany w prace nad wydawnictwem czasopisma „Ateneum”, które w kraju miało reprezentować kierunek pozytywistyczny i być poświęcone problemom literackim i naukowym. Początkowo było ono finansowane przez Spasowicza, jednak w krótkim czasie stało się najpoważniejszym warszawskim pismem naukowym. To w nim Spasowicz opublikował szereg swoich prac, w tym słynne studia literaturoznawcze²⁹.

W 1882 r. Spasowicz założył tygodnik społeczno-literacki „Kraj”, w którym zamieszczone zostały setki artykułów i rozpraw poświęconych literaturze rosyjskiej. Wokół tego czasopisma skupiła się cała inteligencja polska osiedlona w Rosji. Również dom Spasowiczów w Petersburgu, który był otwarty dla każdego Polaka³⁰, stanowił

²⁶ Por. Fragment mowy jubileuszowej, która przez badaczy nad spuścizną Spasowicza traktowana jest jako credo, która jest protestem przeciwko oficjalnej, a szowinistycznej i narodowościowej, polityce rosyjskiej. Zob. В. Спасович, Сочинения, т. IX, с. 269-276.

²⁷ Przykładowe wspomnienia A. Suligowski, *Z ciężkich dni, Kraków 1905*, s. 82-83.

²⁸ Por. *O gminach i sądach gminnych w Królestwie Polskim*, [w:] *Pisma*, t. III, Petersburg 1982; *Język w sądownictwie*, [w:] *Op. cit.*, t. IV, Petersburg, 1892.

²⁹ *Władysław Syrokomla (1876), Wincenty Pol jako poeta (1878)*

³⁰ Por. *Przyjaciółom Włodzimierza Spasowicza*, Lwów 1907, s. 20.

swoisty ośrodek propagowania polskiej historii i kultury w Rosji. W 1892 r. Spasowicz uległ atakowi apopleksji i został sparaliżowany. Szybko powrócił do zdrowia, jednak nigdy nie odzyskał dawnej aktywności społecznej. Wiele podróżował, ale fale rewolucyjnych nastrojów z początku XX w. męczyły go. Od tego czasu prawnik coraz bardziej alienował się i dążył do zorganizowania sobie kręgu ludzi o podobnych do jego poglądach. W 1902 r. przeprowadził się do Polski.

Umarł 26 października 1906 r. Powstałe po jego śmierci nekrologii w większości uwypuklały tę specyficzną polsko-rosyjską dychotomię prawnika, charakteryzując go jako „wybitnego znawcę literatury polskiej i pierwszorzędneho prawnika w państwie rosyjskim...”³¹. A Spasowicz nawet po swojej śmierci pozostał wierny swoim ideałom. Swoją spuściznę rozdzielił na oba ukochane kraje. Część swoich pieniędzy przeznaczył na powstanie fundacji jego imienia, drugą – na publikacje młodych badaczy z zakresu psychologii, filologii i nauk społecznych, kolejną – na finansowanie budynku Biblioteki Krasińskich, a jeszcze kolejną – na fundusz wychowanków zakładów naukowych w Petersburgu.

Lata życia Spasowicza przypadły na panowanie czterech carów, na epokę kilku wojen, powstań i rewolucji o różnym zasięgu terytorialnym i znaczeniowym. Działalność Spasowicza prowadzona w tych niezmiernie trudnych warunkach politycznych i kulturalnych – nienawiści i nieufności między dwoma narodami, zyskała uznanie wśród badaczy literatury, nadając mu tytuł patrona polskiej rusycystyki³². Swoimi pismami wniósł on znaczny wkład wiedzy społeczeństwa polskiego o literaturze, kulturze, historii Rosji. Wielokrotnie był pionierem i zajmował się tematami, które przez wiele lat nie były w uprzywilejowanym kręgu badań literaturoznawców. Warto tu chociażby wspomnieć, że to właśnie on i Marian Zdziechowski na szeroką skalę starali się czytelnikom objaśnić twórczość Lermontowa³³. Zasygnalizować też należy, że przez kilkadziesiąt lat od śmierci Spasowicza, choć literaturoznawcy korzystali z jego prac, to jego osobę otaczało zupełne zapomnienie. Badacze nie starali się zmierzyć z głęboko zakorzenionym mitem o jego „dwunarodowości”, powstałym jeszcze za życia, a utrwalonym zaraz po śmierci. Dopiero połowa XX w. przyniosła szersze zainteresowanie jego sylwetką – jego twórczością krytyczno-literacką, aktywnością w kręgach prawniczych, działalnością prospołeczną itp.

Należy jeszcze raz obiektywnie przyjrzeć się temu mitowi, ponieważ postać Spasowicza jest niezwykle skomplikowana, a wręcz kontrowersyjna i dla Rosjan i dla Polaków. Dla swoich współczesnych był nie tylko postacią wybitną – jednym z najbłyskotliwszych przedstawicieli adwokatury rosyjskiej w złotej epoce jej dziejów oraz fanatycznym miłośnikiem literatury i rzetelnym jej znawcą, ale stał się również boha-

³¹ B.p., *Włodzimierz Spasowicz*, „Gazeta Lwowska” 1906, nr 248.

³² Zgodne opinie wybitnych rusycystów zob. M. Jakóbiec, *Puszkina w Polsce*, [w:] *Puszkina 1837-1937*, t. II, Kraków 1939, s. 143 oraz W. Lednicki, *Zdziechowski rusycysta*, Kraków 1933/34, s. 2.

³³ Zob. W. Spasowicz, *Bajronizm Lermontowa. (Odczyt miany w Petersburgu 1888r.)*, [w:] W. Spasowicz, *Pisma*, t. IV, Petersburg 1892, 283-342.

terem utworów powieściowych – na gruncie polskim w powieści Franciszka Rawity Gawrońskiego *Z domu niewoli* znany jako Lisiczkin czy w literaturze rosyjskiej w arcydziele Fiodora Dostojewskiego *Bracia Karamazow* jako Fietiułowicz. To zainteresowanie osobą Spasowicza dowodzi, że dla czasów postania i epoki popowstaniowej to postać niezwykle ważna. Pomimo zarzutów o kolaborację, wielokrotnych zniewag, oskarżeń o nieskrystalizowane do końca poczucie przynależności narodowej, a nawet społecznościowych anatem³⁴, jest ciągle obecny w polskiej kulturze, polityce, literaturze, krytyce XIX w. Można zaryzykować stwierdzenie, że osoba Spasowicza jest niemal „typowa” dla epoki i środowiska. Zarysowały się w niej główne problemy epoki – wybór pomiędzy polskością a rosyjskością (czy germanizacją w innych zaborach). Spasowicz stał na rozstaju dróg, a wybór jednej z nich, wielokrotnie oznaczał odwrócenie się od drugiej. On jednak starał się szukać ich porozumienia, utrzymując kontakty z najwybitniejszymi przedstawicielami obu kultur. W swojej mowie jubileuszowej powiedział: Видели ли вы слияние двух больших рек как я их наблюдал: Сены и Роны в Лионе, Мозеля и Рейна в Кобленце, Волги и Камы, Савы и Дуная в Белграде... Когда нибудь они сольются, но есть такие которым ждаты не хочется, которым претит, что есть две струги, две реки, а не одна, и которые предлагают поставить у слияния большую машину и обе струги сболтать или с берега омываемого зеленоватою водою подливать коричневую краску, чтобы вся река была одного коричневого цвета³⁵. Można się z tymi słowami zgadzać lub nie, jednak Spasowicz w duchu tej wypowiedzi starał się żyć i działać. W moim odbiorze te słowa są dowodem na to, że jego patriotyzm nie był mrzonką jakiegoś efemerycznego zobojętnienia narodowego, a był sprzeciwem przeciwko nacjonalistycznym, panslawistycznym, rusyfikacyjnym tendencjom. To gloryfikacja wielonarodowości i nakaz poszanowania cudzych wartości – przymiotów tak potrzebnych nowoczesnemu społeczeństwu. Losy urodzonych w granicach I Rzeczypospolitej bywają skomplikowane, niepoddające się czarno-białym schematom i stereotypom, a historia Spasowicza udowadnia, że polski patriotyzm może mieć twarz rosyjskiego urzędnika.

Bibliografia:

- J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. 2, Warszawa 1900.
 K. Galon-Kurkowa, *Romantyzm rosyjski w polskich koncepcjach historycznoliterackich do roku 1939*, Wrocław 1978, s. 37-46.
 M. Jakóbiec, *Puszkina w Polsce*, [w:] *Puszkina 1837-1937*, t. II, Kraków 1939, s. 96-178.
 A. Jaszczuk, *Czy Włodzimierz Spasowicz był zdrajcą narodu?*, „Kwartalnik Historyczny” 1994, nr 2, s. 11-25.
 J. Kulczycka-Saloni, *Włodzimierz Spasowicz. Zarys monograficzny*, Wrocław 1975.
 J. Kocznur, *Włodzimierz Spasowicz. Sylwetki wybitnych adwokatów*, „Palestra” 4/2(26), s. 51-58.

³⁴ Por. A. Jaszczuk, *Czy Włodzimierz Spasowicz był zdrajcą narodu?*, „Kwartalnik Historyczny” 1994, nr 2, s. 11-25.

³⁵ *Op. cit.*, s. 272-273. Warto zauważyć, że przemówienie to nigdy nie było tłumaczone na język polski.

- W. Lednicki, *Zdziechowski rusycysta. Z zagadnień kulturalno-literackich Wschodu i Zachodu*, Kraków 1933/34.
- E. Lorenc, *Petersburskie „Słowo”*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, Kraków 1964.
- M. Paszkowska, *Włodzimierz Spasowicz - Polak z Białorusi. Szkic do portretu*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie-idee-prawo*, Białystok 2003, s. 375-379.
- E. Sławęcka, *Włodzimierz Spasowicz jako krytyk literatury rosyjskiej*, Wrocław 1969.
- W. Spasowicz, *Bajronizm Lermontowa. (Odczyt miany w Petersburgu 1888r.)*, [w:] W. Spasowicz, *Pisma*, t. IV, Petersburg 1892.
- W. Spasowicz, *Co to znaczy narodowość*, [w:] W. Spasowicz, *Liberalizm i narodowość*, Kraków 2010.
- W. Spasowicz, *Dzieje literatury polskiej, przekład z rosyjskiego, przejrzał i uzupełnił A. G. Bem*, Kraków 1891.
- W. Spasowicz, *Język w sądownictwie*, [w:] W. Spasowicz, *Pisma*, t. IV, Petersburg, 1892.
- W. Spasowicz, *Jubileusz Kraszewskiego*, „Ateneum”, 1879, [w:] W. Spasowicz, *Pisma*, t. III, Petersburg 1892.
- W. Spasowicz, „*Konrad Wallenrod*”, *odczyt miany w dniu 10 września 1889 roku w sali ratuszowej we Lwowie*, Lwów 1889.
- W. Spasowicz, *Mickiewicz i Puszkina przed pomnikiem Piotra Wielkiego*, [w:] W. Spasowicz, *Pisma*, t. V, Petersburg 1882.
- W. Spasowicz, *Nowa literatura*, [w:] *Pisma*, t. IX, Warszawa 1908.
- W. Spasowicz, *O gminach i sądach gminnych w Królestwie Polskim*, [w:] *Pisma*, t. III, Petersburg 1892.
- W. Spasowicz, *Przyjaciołom Włodzimierza Spasowicza*, Lwów 1907.
- W. Spasowicz, *W obronie własnej. Odpowiedź panu Szymonowi Askenazemu*, [w:] W. Spasowicz, *Pisma*, t. IX, Warszawa 1908.
- W. Spasowicz, *Wincenty Pol jako poeta*, [w:] *Pisma*, t. I, Petersburg 1892.
- A. Suligowski, *Z ciężkich dni*, Kraków 1905.
- Włodzimierz Spasowicz*, „Gazeta Lwowska” 1906, nr 248.
- В. Спасович, Воспоминание о К. Д. Кавелине. Собрание сочинений, СПб 1897.
- В. Спасович, Ответ Т. Юркевичу, „С. Петербурские Ведомости”, 1864, № 77.
- В. Спасович, Письмо из Кракова юбилей Крашевского, „Вестник Европы”, 1879.

III. Prace finalistów konkursu tłumaczeniowego TRANSLATOIRES CREANTES

MIĘDZY-
NARODOWY
DZIEŃ
TŁUMĄCZĄ

Autorami tłumaczeń opublikowanych w niniejszym numerze „Studenckich Zeszytów Naukowych (W)koło Rosji” są laureaci II edycji konkursu TRANSLATOIRES CREANTES, zorganizowanego w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ w ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Tłumacza 2017 w Krakowie.

Przedstawicielstwo
w Polsce

Михаил Шишкин

ГУЛ ЗАТИХ...

Много лет назад я все знал.

Я ничего еще тогда не написал, но знал про себя, что — писатель. Вернее, писал много, но ничего не получалось довести до конца. Я уже вроде бы существовал, ходил в школу, ездил на метро, ел, пил, но еще не стал настоящим. Существование необходимо доказать, поставив в тексте последнюю точку.

Мне была открыта сокровенная тайна мироздания. Все сущее состоит из атомов и прочей невидимой дряни, которую никто не видел и не щупал, каких-то там элементарных частиц. Но они-то, в свою очередь, состоят из букв.

Я знал, что будет потоп. Обещали ведь, что не будет, но наврали. Обязательно придет. Каждому – по потопу. И нужно спастись. Сколотить свою лодчонку. Написать свою книгу. Найти нужные слова, которые переживут сорок дней разверзшихся хлябей небесных.

Мы жили на «Щелковской», в хрущобе на 13-й Парковой, на последнем, пятом этаже, и поверх деревьев из окна виднелось здание местной школы, с четырьмя медальонами на фронтоне – писательские головы в профиль. Они тоже все знали и всю жизнь строили каждый свой ковчег. Что там осталось от их эпох? Брички? Кринолины? Примусы? Соседи? Прохожие? Любимые? Пшик. Их книги и стали теми эпохами

Все дело было в том, – знал я, – чтобы написать правильные слова. Вот ученики встретили Его на пути в Эммаус и не узнали. Не поверили. Ведь в гроб сошел. И еще никто никогда не воскресал. А Он им: Посмотрите на руки мои и на ноги мои. Это — Я Сам. Осяжите меня и рассмотрите; ибо дух плоти и костей не имеет, как видите у меня. И еще спросил: есть ли у вас здесь какая пища? Они подали ему что ели сами, печеную рыбу. И взяв, ел пред ними.

Все дело в печеной рыбе. Рыба-то настоящая. Мертвые рыбу не едят.

Я в гроб сойду. На третий день восстану.

Сам текст «Живаго» после Бунина и Набокова казался какой-то расплывшейся словесной тушей, но стихи из романа я знал наизусть. Они меня спасали. Чаще в переносном смысле, но иногда в прямом.

Я учился на Арбате и ездил каждый день по часу туда и обратно. От нас до «Щелковской» можно было подъехать пару остановок на автобусе. Там ходили 52-й, 68-й, лучше, конечно, на 516-м, тот промахивал 11-ю Парковую экспрессом.

Помню, возвращался зимой из школы, выхожу из метро, страшный мороз, темно уже, автобусов нет, толпа огромная собралась, все топчутся, мерзнут, ругаются. Я пообедать не успел, а тут запах от горячих беляшей ноздри дерет — бабка в валенках продает беляши из огромного парного чана. Купил два беляша, сжевал, в животе сразу резь. Ноги задубели, пальцы от мороза ноют, нос вот-вот отвалится. Автобусов все нет. Люди, матерясь, идут пешком. Потоптался и тоже поковылял.

Плетусь в морозной темноте с резью в желудке и спасаю себя волшебными строчками:

И, как сплавляют по реке плоты,
Ко Мне на суд, как баржи каравана,
Столетия поплывут из темноты.

И я тогда знал, что это Пастернак сказал про себя. Это он сошел в гроб, а потом восстал. Мы же ездили к нему в Переделкино на кладбище, и я знал, что там, под камнем, его не было. Вот рядом кладбище старых большевиков – там все шеренгами лежали на месте, где положили. А Пастернак там быть просто не мог, потому что он шел со мной по пути со «Щелковской» на 13-ю. Мимо один за другим проносились пропавшие автобусы, наверно, делали крюк через Эммаус. А он шагал со мной. В могиле его быть не могло, потому что он был во всем вокруг меня. Он был всем — паром изо рта, и полупустым 516-м, и съеденным беляшом, и резью в кишках, и задубевшими ботинками, и ледяными раскатанными на тротуаре дорожками, и матом, и звездами, и продрогшими пятиэтажками, и каждым, кто в них ютился.

Я знал, что это к нему на суд поплывут столетия, как плоты.

Знал, что и я поплыву когда-нибудь к нему на суд.

Тогда я все это знал.

А теперь пишу эти строки, за окном дождь, бесконечный, вот уже сорок дней никак не остановится, – и не знаю.

За стеклом в накрапах – игрушки разбросаны на мокрой траве. В алой пластмассовой песочнице потоп для человечков из лего. Розы положили свои тяжелые головы друг другу на спину, как лошади.

Может, я растерял то сокровенное знание по дороге?

Ведь я знал все, кроме времени. Да и не мог знать. Просто его еще не было. Было только будущее и не очень настоящее настоящее, походившее на затянувшееся предисловие.

1. miejsce

Krzysztof Błaszak

Filologia Rosyjska, II rok SUM, UJ

UCICHŁ GWAR...¹

Wiele lat temu wiedziałem wszystko.

Jeszcze niczego wtedy nie napisałem, ale wiedziałem już o sobie, że będzie ze mnie pisarz. Szczerze mówiąc, pisałem dużo, ale niczego nie mogłem dokończyć. Już niby wtedy istniałem, chodziłem do szkoły, jeździłem metrem, jadłem, piłem, ale jeszcze nie byłem rzeczywisty. Istnienie wymaga tego, aby je udowodnić, postawić w tekście ostatnią kropkę.

Odsłoniła się przede mną najskrytsza tajemnica wszechświata. Cały byt składa się z atomów i innego niewidzialnego cholerstwa, tych całych cząsteczek elementarnych, których nikt nigdy nie widział i nie dotykał. A na nie z kolei składają się litery.

Wiedziałem, że będzie potop. Obiecano, że go nie będzie, ale to wierutne kłamstwo. Na pewno nadejdzie. Potop dla każdego. Należy się uratować, budować swoją łódkę, napisać swoją książkę, znaleźć odpowiednie słowa, które przetrwają czterdziestodniowy potop z *otwartych upustów nieba*².

Mieszkaliśmy przy metrze Szczołkowskaja, w chruszczowce na Trzynastej Parkowej, ostatnie, czwarte piętro. Ponad drzewami widniał fronton tutejszej szkoły, z czterema reliefami w kształcie medalionu, przedstawiającymi profile głów pisarzy. Oni także wiedzieli wszystko i przez całe życie każdy z nich budował swą własną arkę. Co pozostało z ich epok? Powozy? Krynoliny? Prymusy? Sąsiedzi? Przechodnie? Ukochani? Bzdura! To właśnie ich dzieła zostały tymi epokami.

Cały szkopiul w tym – co wiedziałem – żeby dobrać odpowiednie słowa. Dajmy na to – uczniowie spotkali Go na drodze do Emaus i nie poznali, nie uwierzyli. Przecież wstąpił na niebiosy. A jeszcze nikt nigdy z martwych nie powstawał. A on do nich: *Popatrzcie na moje ręce i nogi: to Ja jestem. Dotknijcie się Mnie i przekonajcie: duch nie ma ciała ani kości, jak widzicie, że Ja mam*³. I jeszcze zapytał: *Macie tu coś do jedzenia?*⁴

A oni podali mu kawałek ryby, który sami jedli. *Wziął i jadł wobec nich*⁵.

¹ *Hamlet, Wiersze Jurija Żywagi* [w:] *Doktor Żywago*, B.Pasternak, tłum. E.Rojewska-Olejarczuk, Warszawa 2004. Wszelkie przytoczone w tekście cytaty z *Doktora Żywagi* pochodzą z powyższego wydania.

² Rdz. 7, 11. Wszelkie wyróżnione w tekście cytaty biblijne pochodzą z *Biblii Tysiąclecia*, wyd. z 1999 r.

³ Łk. 24,39.

⁴ Łk. 24,41.

⁵ Tamże.

Cały sens zawiera się w pieczonej rybie. Prawdziwej. Martwi ryby nie jedzą. *Do grobu zstąpię i z martwych powstanę*⁶.

Sam tekst „Doktora Żywagi” po Buninie i Nabokowie wydawał mi się jakąś rozłąką tuszą słów, ale wiersze z powieści znałem na pamięć. One mnie wybawiały. Częściej w znaczeniu przenośnym, ale czasem również dosłownym.

Chodziłem do szkoły na Arbacie i jeździłem codziennie godzinę w jedną i godzinę w drugą stronę. Od nas do stacji Szczołkowskaja można było podjechać parę przystanków autobusem. Jeździły tam pięćdziesiątka dwójka, sześćdziesiątka ósemka, ale najlepiej było pięćset szesnastką, która przejeżdżała Jedenastą Parkową w ekspresowym tempie.

Pewnego razu wracam zimą ze szkoły, wychodzę z metra, siarczysty mróz, już ciemno na dworze, autobusy nie jeżdżą, zebrała się masa ludzi, wszyscy drepczą, marzną, przeklinają. Nie zdążyłem zjeść obiadu, a tu woń gorących bielasy wdziera się do mojego nosa. Podchodzę do baby w walonkach, która sprzedaje je prosto z ogromnego, metalowego, skrytego w kłębach pary kotła. Kupiłem dwa, wsunąłem i od razu poczułem rwący ból w żołądku. Nogi zdrewniały, palce bolą od mrozu, nos lada moment odpadnie. A autobusy dalej nie kursują. Ludzie przeklinają i idą pieszo. Podreptałem sobie jeszcze chwilę, aż w końcu sam pokuśtykałem do domu.

Ciężko stąпам w mroźnej pomroce z rwącym bólem w żołądku i szukam ukojenia w urzekających wersach:

*I tak jak tratwy, splawione głębiną,
Na sąd mój, niby barek karawany,
Stulecia wolno z ciemności popłyną.*⁷

Wiedziałem wtedy, że Pasternak pisząc te wersy miał na myśli siebie. To on zstąpił do grobu, a potem z martwych powstał. Jeździliśmy do niego na cmentarz do Pieriedielkina i wiedziałem, że tam pod kamieniem go nie było. Tuż obok, na cmentarzu starych bolszewików, wszyscy leżeli równo w szeregu, jak jeden mąż. Ale Pasternaka tam najwyczejajniej nie mogło być, dlatego że siedł wtedy ze mną ze Szczołkowskiej na ulicę Trzynastą Parkową. Obok nas jeden za drugim mknęły zagubione autobusy – pewnie robiły objazd przez Emaus. A on kroczył razem ze mną. W grobie go być nie mogło, dlatego że był tutaj, we wszystkim, co wokół mnie. Był parą z ust, na wpół pustą pięćset szesnastką, zjedzonym bielaszem i gazem wykręcającym jelita, zmarzniętymi na skorupę butami, oblodzonymi, wytartymi na chodniku drózkami, bluzgami, gwiazdami, drgającymi z zimna sześciopiętrowymi blokami i tymi, którzy szukali w nich schronienia.

Wiedziałem, że to na sąd jego stulecia jak tratwy z ciemności popłyną.

Wiedziałem, że i ja kiedyś popłynę – na ten sąd.

Wtedy wiedziałem wszystko.

⁶ *Ogród Getsemane*, tłum. A. Drawicz [w:] *Doktor Żywago*.

⁷ Tamże.

A teraz piszę te wersy, za oknem nieustanny deszcz, jakiego od czterdziestu dni nie sposób już zatrzymać – i nie wiem.

Za szybą, zaplamioną kropelkami, leżą zabawki rozrzucone na mokrej trawie. W purpurowej, plastikowej piaskownicy potop leje się na ludziki z lego. Róże pokładły na sobie swe ciężkie głowy jak konie.

Może zatraciłem gdzieś po drodze tę tajemną wiedzę?

Przecież wiedziałem wszystko, jedynie czas nie mieścił się w objęciach mojego poznania. Nigdy nie uchylił mi rąbka tajemnicy. Po prostu wtedy czas jeszcze nie istniał. Była tylko przyszłość i niezbyt realna teraźniejszość, przypominająca nazbyt długie słowo wstępu.

2. miejsce

Adrian Bolsęga

Filologia Rosyjska, II rok SUM, UJ

UCICHŁ GWAR...¹

Wiedziałem o wszystkim od wielu lat.

Niczego wtedy jeszcze nie napisałem, ale byłem pewny, że jestem pisarzem.

Prawdę mówiąc pisałem dużo, ale niczego nie udawało mi się skończyć. Niby już istniałem, chodziłem do szkoły, jeździłem metrem, jadłem, piłem, ale jeszcze nie byłem prawdziwy. Istnienie należy udowodnić, stawiając w tekście ostatnią kropkę.

Została przede mną odkryta odwieczna prawda istnienia. Wszystko wokół jest zbudowane z atomów i innego niewidzialnego draństwa, którego nikt nie widział i nie dotykał, jakichś tam cząstek elementarnych. A one z kolei składają się z liter.

Wiedziałem, że nastąpi potop. Obiecywali, że go nie będzie, ale kłamali. Na pewno przyjdzie. Każdego to czeka, lecz trzeba się jakoś ratować. Zbudować swoją łódkę. Napisać swoją książkę. Znaleźć odpowiednie słowa, które przetrwają czterdzieści dni *otwartych upustów nieba*².

Mieszkaliśmy obok stacji Szczołkowskiej na ostatnim piętrze brudnego czteropiętrowego bloku na trzynastej Parkowej ulicy, gdzie z okna ponad drzewami widać było budynek miejscowej szkoły. Na jej fasadzie widniały profile czterech pisarzy.

Oni też wszystko wiedzieli i całe życie budowali swoją arkę. Co zostało z ich czasów? Bryczki? Krynoliny? Prymusy? Sąsiedzi? Przechodnie? Ukochani? Trzask. Ich książki stały się tymi epokami.

Rzecz w tym – myślałem – aby użyć odpowiednich słów. W końcu uczniowie spotkali Go w drodze do Emaus i nie poznali. Nie uwierzyli. Przecież złożono go do grobu, a nigdy wcześniej nikt nie zmartwychwstał. A on im powiedział: *Popatrzcie na moje ręce i nogi: to Ja jestem. Dotknijcie Mnie i przekonajcie się: duch nie ma ciała ani kości, jak widzicie, że Ja mam.* Spytał także: *Macie tu coś do jedzenia? Oni podali Mu kawałek pieczonej ryby. Wziął i jadł wobec nich*³.

Chodzi o pieczoną rybę. Ryba jest rzeczywista. Martwi nie jedzą ryb.

¹ *Hamlet, Wiersze Jurija Żywagi [w:] Doktor Żywago*, B. Pasternak, tłum. E. Rojewska-Olejarczuk, Warszawa 2004.

² Rdz. 7, 11. Wszelkie wyróżnione cytaty biblijne pochodzą z *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych, Poznań-Warszawa 1980.

³ Łk. 24, 38-43.

Do grobu zstąpię i z martwych powstanę⁴.

Sam tekst *Żywago* po Buninie i Nabokowie wydawał mi się niewyraźnym tworem słownym, jednak wiersze z powieści znałem na pamięć. One ratowały mi życie. Często w przenośni, ale czasem też dosłownie.

Uczyłem się na ulicy Arbat i codziennie droga tam i z powrotem zajmowała mi godzinę. Od nas do Szczółkowskiej można było podjechać, przejeżdżając kilka przystanków autobusem. Jeździł tam autobus nr 52 i 68, lepiej jednak było pojechać 516ką, ona sunęła przez Jedenastą Parkową ekspresowo.

Pamiętam, wracałem ze szkoły zimą, wychodzę z metra, straszny mróz, już ciemno, autobusów nie ma, zebrał się tłum ludzi, wszyscy drepczą w miejscu, marzną, przeklinają. Nie zdążyłem zjeść obiadu, nagle uderzył mnie zapach gorących bułeczek z mięsem – baba w gumofilcach sprzedawała bułeczki z ogromnego kociołka.

Kupiłem dwie, żuję i od razu rozboleł mnie brzuch. Nogi zdrętwiały, palce bolą od mrozu, nos zaraz odpadnie. Autobusów nadal nie ma. Ludzie, przeklinając idą pieszo. Podreptałem chwilę w miejscu i też pokuśtykałem w swoją stronę.

Plątałem się w mroźnej ciemności z kolką w brzuchu i ratuję się magicznymi wersami:

I tak jak tratwy, spławione głębiną,

Na sąd mój, niby barek karawany,

Stulecia wolno ciemności popłyną⁵.

I ja wtedy wiedziałem, że Pasternak powiedział to o sobie. To on zszedł do grobu, a potem powstał. Jeździliśmy do niego w Pieriedelkino na cmentarz i wiedziałem, że tam, pod ziemią go nie było. Obok jest cmentarz starych bolszewików – wszyscy leżeli w szeregu w miejscach, w których ich położono.

A Pasternaka po prostu nie mogło tam być, ponieważ szedł ze mną drogą ze Szczółkowskiej na Trzynastą. Obok jeden za drugim mknęły zagubione autobusy, być może, miały objazd przez Emaus. A on kroczył ze mną. W grobie nie mogło go być, ponieważ był we wszystkim wokół mnie. On był wszystkim – parom z ust, na wpół pustą 512-ką, zjedzoną bułką i kolką w jelitach i zeszywniałymi od mrozu butami, i ubitymi w śniegu ścieżkami, i przekleństwami, i gwiazdami, i czteropiętrowymi blokami i każdym, kto w nich mieszkał.

Wiedziałem, że to na jego sąd popłyną stulecia jak tratwy

Wiedziałem, że ja też kiedyś popłynę na jego sąd

Wtedy byłem tego pewien...

A teraz piszę te wersy, za oknem od 40 dni pada niekończący się deszcz i już nie jestem pewien.

Przez szybę w kropłach deszczu widać zabawki rozrzucone na mokrej trawie. W szkarłatnej plastikowej piaskownicy trwa potop dla ludzików z lego. Ciężkie od deszczu kwiaty róż splotły się ze sobą, szukając oparcia.

⁴ *Ogród Getsemane*, przeł. A. Drawicz, zob: B. Pasternak, *Doktor Żywago*, Warszawa 2000.

⁵ Tamże

Może po drodze utraciłem tę tajemną wiedzę.

Zdawałem sobie sprawę ze wszystkiego, oprócz czasu. Nie mogłem brać go pod uwagę. Jego wtedy jeszcze nie było. Była tylko przyszłość i nie do końca realna teraźniejszość, przypominająca przeciągniętą w czasie przedmowę.

3. miejsce - ex aequo trzy prace

Maria Krakowiak

Filologia Orientalna, SUM, UJ

UCICHŁ ZGIEŁK...

Wiele lat temu wszystko wiedziałem.

Jeszcze niczego wtedy nie napisałem, ale w duchu wiedziałem, że jestem pisarzem. A raczej, pisałem dużo, ale niczego nie udawało mi się doprowadzić do końca. Niby już istniałem, chodziłem do szkoły, jeździłem metrem, jadłem, piłem, ale jeszcze nie stałem się prawdziwy. Istnienia trzeba dowieść, stawiając w tekście ostatnią kropkę.

Została mi ujawniona najskrytsza tajemnica wszechświata. Wszystko, co istnieje, składa się z atomów i tym podobnego niewidzialnego syfu, którego nikt nigdy nie widział ani nie dotykał – z jakichś tam cząstek elementarnych. Ale przecież z kolei one składają się z liter.

Wiedziałem, że będzie potop. Wiadomo, obiecali, że nie będzie, ale nakłamali. Na pewno nadejdzie. Każdy dostanie swój potop. I trzeba się uratować – sklecić swoją łódkę, napisać swoją książkę, znaleźć właściwe słowa, które przeżyją czterdzieści dni rozwartych upustów niebieskich.

Mieszkaliśmy niedaleko stacji metra Szczotkowska, w chruszczobie na Trzynastej Parkowej, na ostatnim, czwartym piętrze, i z okna, ponad drzewami widać było budynki miejscowej szkoły z czterema medalionami na fasadzie – pisarskimi głowami przedstawionymi z profilu. Oni też wiedzieli wszystko i całe życie budowali swoje arki. Co pozostało z ich epok? Bryczki? Krynoliny? Prymusy? Sąsiedzi? Przechodnie? Ukochani? Bzdura. To ich książki stały się tymi epokami.

Rzecz w tym – wiedziałem to – żeby napisać odpowiednie słowa. Uczniowie spotkali Go w drodze do Emaus i nie poznali. Nie uwierzyli. Przecież zstąpił do grobu. I jeszcze nikt nigdy nie zmartwychwstał. A On rzekł do nich: Popatrzcie na moje ręce i nogi. To Ja jestem. Dotknijcie się Mnie i przekonajcie; duch nie ma ciała ani kości, jak widzicie, że Ja mam. I zapytał jeszcze: Czy macie tu jakoweś jedzenie? Podali mu to, co sami jedli, pieczoną rybę. I wziąwszy, jadł przed nimi¹.

Chodzi właśnie o tę pieczoną rybę. Bo ryba jest prawdziwa. Martwi nie jedzą ryby. Zstąpię do grobu. Trzeciego dnia zmartwychwstanę.

¹ W przekładzie użyto fragmentów z *Biblii Tysiąclecia (Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, wyd. 5, Poznań 2000)*.

Sam tekst Żywago po Buninie i Nabokowie wydawał się jakąś rozlazłą tuszą słowną, ale wiersze z powieści znałem na pamięć. To one mnie ratowały. Częściej w prze-nośni, ale czasem też dosłownie.

Chodziłem do szkoły na Arbacie i jeździłem codziennie godzinę tam i z powro-tem. Od nas na Szczołkowską można było podjechać kilka przystanków autobusem. Jechały tam pięćdziesiątka dwójka i sześćdziesiątka ósemka, chociaż oczywiście lep-sza była pięćset szesnastka – przeskakiwała Jedenastą Parkową jednym susem.

Pamiętam, jak wracałem zimą ze szkoły: wychodzę z metra, mróz straszliwy, ciem-no, autobusów nie ma. Zebrał się pokaźny tłum, wszyscy drepczą w miejscu, marzną, przeklinają. Nie zdążyłem zjeść obiadu, a tu nagle uderza w nozdrza zapach gorących bieliarzy z mięsem – babka w walonkach sprzedaje je z ogromnego parującego kotła. Kupiłem dwa, przeżułem i zaraz poczułem ostry ból w żołądku. Nogi zgrabiały, mróz kłuje w palce, nos za chwilę odpadnie. Autobusów dalej nie ma. Ludzie, klnąc pod nosem, idą na piechotę. Podreptałem w miejscu i też się poddałem.

Brnę przez zimowy mrok z bólem w brzuchu i ratuję się magicznymi wersami:

Jak tratwy płyną z nurtem rzeki,
Do Mnie na sąd, jak barki w karawanie,
Popłyną tak z ciemności wieki.

I wiedziałem wtedy, że Pasternak powiedział to o sobie. To on zstąpił do grobu, a potem zmartwychwstał. W końcu jeździliśmy do niego do Pieriedielkina na cmen-tarz i wiedziałem, że tam, pod kamieniem go nie ma. Obok był cmentarz starych bolszewików – tam wszyscy leżeli w równych szeregach, tak jak ich pochowano. A Pa-sternak tam zwyczajnie nie mógł być, bo siedł razem ze mną ze Szczołkowskiej na Trzynastą. Obok, jeden za drugim, przemykały zagubione autobusy, pewnie zahacza-ły wcześniej o Emaus. A on siedł ze mną. Nie mógł być w grobie, ponieważ był we wszystkim dookoła mnie. Był wszystkim – parą z ust, i półpustą pięćset szesnastką , i zjedzonym bieliaszem, i bólem trzewi, i zgrabiałymi butami, i wydeptanymi w lodzie ścieżkami na chodniku, i przekleństwami, i gwiazdami, i przemarzniętymi blokami, i każdym, kto szukał w nich schronienia.

Wiedziałem, że to do niego popłyną na sąd wieki, jak tratwy. Wiedziałem, że i ja popłynę kiedyś do niego na sąd.

Wtedy wszystko wiedziałem.

A teraz piszę te linijki – za oknem deszcz, nieprzerwany, od czterdziestu dni już nie ustaje – i nie wiem.

Za nakrapianą szybą – zabawki rozrzucone na mokrej trawie. W czerwonej pla-stikowej piaskownicy potop dla ludzików z lego. Róże ciężkie głowy oparły sobie na-wzajem o karki, jak konie.

Może zagubiłem po drodze tę tajemną wiedzę?

Przecież wiedziałem wszystko; nie znałem tylko czasu. Nie mogłem go znać. Po prostu jeszcze go nie było. Była tylko przyszłość i niezupełnie terażniejsza terażniej-szość, podobna do przydługiego wstępu.

Marek Szczęsny

Filologia Rosyjska, I rok SUM, UJ

UCICHŁ GWAR...

Wiele lat temu wiedziałem wszystko.

Niczego jeszcze wtedy nie napisałem, lecz o sobie wiedziałem tylko tyle, że jestem pisarzem. Pisałem co prawda sporo, ale niczego nie udawało mi się doprowadzić do końca. Niby już wtedy istniałem, chodziłem do szkoły, jeździłem metrem, jadłem, piłem, ale wciąż daleko mi było do prawdziwości. Prawdziwość zawsze należy udowodnić poprzez postawienie w tekście ostatniej kropki.

Została mi wyjawiona najświętsza tajemnica wszechświata: wszelka istota składa się z atomów i temu podobnego dziadostwa; jakichś tam cząsteczek elementarnych, których ani nikt nie widział, ani nawet nie dotknął. One z kolei składają się z liter.

Wiedziałem, że przyjdzie potop. Obiecywano co prawda, że do niego nie dojdzie, ale to wszystko łgarstwo. Ewidentnie nastąpi. Każdy dostanie po jednym. I trzeba się uratować. Sklecić swoją łajbę. Napisać swoją książkę. Znaleźć potrzebne słowa, które będą w stanie wytrzymać czterdzieści dni, gdy otworzą się upusty nieba.

Mieszkaliśmy w jednej z chruszczówek¹, mieszczącej się niedaleko stacji Szczołkowskiej przy Trzynastej Parkowej, na ostatnim, piątym piętrze. Przez okno sponad drzew widać było budynek miejscowej szkoły z płaskorzeźbami w formie medalionów na frontonie, które przedstawiały profile pisarzy. Oni też wszystko wiedzieli i przez całe życie każdy z nich budował swoją arkę. Cóż pozostało po ich epokach? Bryczki? Krynoliny? Prymusy? Sąsiedzi? Przechodnie? Ukochane? A gdzież tam. Ich książki stały się tymi epokami.

Wiedziałem, że chodzi o to, aby napisać odpowiednie słowa. I tak oto uczniowie spotkali Go w drodze do Emaus i nie rozpoznali. Nie uwierzyli. Przecież zstąpił do grobu, a jeszcze nikt nigdy nie zmartwychwstał. Rzekł do nich: Spójrzcie na ręce moje i na nogi moje. Otom ja. Dotknijcie mnie i obejrzyjcie; duch krwi i kości nie ma, które u mnie widzicie. I spytał jeszcze: Czy macie jakąś strawę? Podali mu więc to, co sami jedli – pieczoną rybę. On wziął i jadł wraz z nimi.

Chodzi właśnie o pieczoną rybę. Ryba przecież jest prawdziwa. Martwi ryb nie jedzą.

Do grobu zstąpię i z martwych powstanę².

¹ Chruszczowka – potoczna nazwa bloków z wielkiej płyty, które masowo były budowane w epoce, gdy u sterów władzy w ZSRR był Nikita Chruszczow.

² B. Pasternak, *Ogród Getsemane*, przeł. A. Drawicz, [w:] B. Pasternak, *Doktor Żywago*, przeł. E. Rojewska-Olejarczuk, Warszawa 1990, s. 594.

Sam tekst „Doktora Żywago” po lekturze Bunina i Nabokowa sprawiał wrażenie jakby rozłazącej się w szwach paplaniny, ale wiersze z powieści znałem na pamięć. One mnie ratowały. Najczęściej w przenośni, ale czasem też w sensie dosłownym.

Uczęszczałem do szkoły na Arbacie, do której codziennie musiałem jeździć po godzinie tam i z powrotem. Do stacji Szczółkowskiej można było od nas podjechać autobusem kilka przystanków. Jeździły tam pięćdziesiątka dwójka i sześćdziesiątka ósemka. Najlepiej jednak było jeździć pięćset szesnastką – ekspresem, który omijał Jedenastą Parkową.

Pamiętam, jak wracałem raz zimą ze szkoły. Wyszedłem z metra, straszny mróz, ciemno, autobusów nie było. Zebrał się ogromny tłum ludzi; klnąc tupali od zimna w miejscu. Nie zdążyłem zjeść obiadu, a wtedy w nozdrza wdarł się zapach gorących bielasz³, które z wielkiego, parującego kotła sprzedawała baba w walonkach. Kupiłem dwa bielasz, pochłonąłem je i w brzuchu od razu poczułem kolkę. Nogi zeszywniały mi na kość, palce skostniały od mrozu, o mało nie odmroziłem sobie nosa. Autobusów dalej nie było. Ludzie, bluzgając rozchodzili się na piechotę. Podreptałem chwilę w miejscu i też poczłapałem.

Wlokąc się w mroźnej ciemności, z kolką w żołądku, ratowałem się magicznymi wersami:

I tak jak tratwy, spławione głębiną,
Na sąd mój, niby barek karawany,
Stulecia wolno z ciemności popłyną⁴.

I wiedziałem wtedy, że to Pasternak mówił o sobie. To on zstąpił do grobu, a potem z niego powstał. Byliśmy u niego na cmentarzu w Pieriedielkinie i wiedziałem, że pod kamieniem nagrobnym go nie ma. Zaraz obok znajdował się cmentarz starych bolszewików. Tam wszyscy leżeli w szeregach na miejscu tak, jak ich położono. Pasternaka natomiast po prostu być tam nie mogło, gdyż szedł on ze mną po drodze ze Szczółkowskiej na Trzynastą Parkową. Obok mnie przemykały jeden za drugim zaginione autobusy, które pewnie po drodze zahaczyły o Emaus, a on wciąż kroczył ze mną. Nie mogło go być w grobie, ponieważ był wszystkim wokół mnie: i parą z ust, i w połowie pustą pięćset szesnastką, i zjedzonym bielaszem, i kolką w trzewiach, i zmrożonymi na kamień butami, i oblodzonymi drózkami wydeptanymi na chodniku, i bluzgiem, i gwiazdami, i zaszronionymi chruszczowkami, i każdym, kto się w nich gnieździł.

Wiedziałem, że to na jego sąd płyną stulecia jak tratwy.

Wiedziałem, że i ja popłynę kiedyś do niego na sąd.

Wtedy wiedziałem wszystko.

Teraz natomiast piszę te słowa, na zewnątrz deszcz leje bez końca, tak jakby przez czterdzieści dni miał nie przestawać – i nie wiem.

³ Bielasz – przysmak pochodzenia tatarskiego, rodzaj pączka z ciasta drożdżowego smażonego na głębokim oleju, zawierający farsz mięsny.

⁴ B. Pasternak, *Ogród Getsemane*, przeł. A. Drawicz, s. 594.

Za oknem, całym w strugach deszczu, leżały na trawniku porozrzucane zabawki. W czerwonej, plastikowej piaskownicy zaczął się potop dla ludzików Lego. Róże niczym konie położyły po sobie swe ciężkie kielichy.

Może utraciłem tę sekretną wiedzę gdzieś po drodze?

Wiedziałem o wszystkim za wyjątkiem czasu. Ale przecież nie mogłem o nim wiedzieć. Czasu zwyczajnie jeszcze nie było. Była tylko przyszłość i niezbyt realna terażniejszość, podobna do przydługiej przedmowy.

Anna Udziela

Filologia Rosyjska, II rok SUM, UJ

SZUM UCICHŁ...

O wszystkim wiedziałem wiele lat temu.

Niczego jeszcze wtedy nie napisałem, ale wiedziałem – jestem pisarzem. Właściwie pisałem dużo, ale niczego nie udawało się doprowadzić do końca. Już niejako istniałem – chodziłem do szkoły, jeździłem metrem, jadłem, piłem, ale nadal nie byłem prawdziwy. Istnienie trzeba udowodnić, stawiając w tekście ostatnią kropkę.

Odkryto przede mną największą tajemnicę wszechświata. Wszystko, co istnieje składa się z atomów i całej reszty niedostrzegalnych bzdur, których nikt nie widział i nie dotykał, jakichś tam cząstek elementarnych. Ale one z kolei składają się z liter.

Wiedziałem, że nastąpi potop. Obiecali przecież, że go nie będzie, ale skłamali. Nieuchronnie nastąpi. Dla każdego – własny potop. I trzeba się uratować. Zbudować własną łódkę. Napisać swoją książkę. Znaleźć niezbędne słowa, które przetrwają czterdzieści dni rozwartych otchłani niebios.

Mieszkaliśmy przy przystanku *Szczołkowska*, w ruderze na ulicy 13 Parkowej, na ostatnim, czwartym piętrze, a z okna, ponad drzewami, widać było budynek miejscowej szkoły, którego szczyt zdobiły cztery rzeźby – głowy pisarzy odwrócone profilem. Oni również o wszystkim wiedzieli i przez całe życie każdy z nich budował swoją arkę. Co pozostało z ich epok? Powozy? Wystawne suknie? Prymusy? Znajomi? Nieznajomi? Ukochani? Nic podobnego. To ich książki stały się tymi epokami.

Ja wiedziałem – cała rzecz w tym, żeby napisać właściwe słowa. Tak oto uczniowie spotkali Go w drodze do Emaus i nie poznali. Nie uwierzyli. Przecież zszedł do grobu. I zmartwychwstał, jak jeszcze nikt wcześniej. A On rzekł do nich: „Popatrzcie na moje ręce i nogi: to Ja jestem. Dotknijcie Mnie i przekonajcie się: duch nie ma ciała ani kości, jak widzicie, że Ja mam”. I zapytał jeszcze: „Macie tu coś do jedzenia?” Oni podali mu to, co sami jedli – pieczoną rybę. Wziął i spożył przy nich.

Chodzi właśnie o pieczoną rybę. Przecież ryba jest taka prawdziwa. Umarli nie jedzą ryb.

Do grobu zstąpię i z martwych powstanę.

Sam tekst *Doktora Żywago* po Buninie i Nabokowie przypominał jakąś rozłazącą się słowną masę, ale wiersze z powieści znałem na pamięć. Były moim wybawieniem.

Zazwyczaj w przenośnym znaczeniu, ale czasem też w dosłownym.

Uczyłem się na Arbacie i każdego dnia droga tam i z powrotem zajmowała dwie godziny. Od nas do *Szczołkowskiej* można było podjechać parę przystanków autobusem. Jeździły tam 52-ka i 68-ka, najlepsza była oczywiście 516-ka, która pokonywała 11 Parkową w ekspresowym tempie.

Pamiętam – wracałem kiedyś zimą ze szkoły, wychodzę z metra, okrutny mróz, na zewnątrz już noc, autobusów nie ma, zebrał się ogromny tłum, wszyscy się pchają, marzną, przeklinają. Nie zdążyłem zjeść obiadu, a tu w nozdrza uderza zapach gorących nadziewanych bułek – babka w walonkach sprzedawała je z wielkiego kotła buchającego parą. Kupiłem dwie, zjadłem i od razu kolka w żołądku. Nogi zeszywniały, palce bolą od mrozu, nos zaraz odpadnie. Autobusów dalej nie ma. Ludzie, klnąc na czym świat stoi, ruszają pieszo. Przystałem z nogi na nogę i też się powlokłem.

Brnę przez lodowatą ciemność z kłującym uczuciem w żołądku i szukam ratunku w cudownych wersach:

*I tak jak tratwy, splawione głębiną,
Na sąd mój, niby barek karawany,
Stulecia wolno z ciemności popłyną.*⁵

Wiedziałem wtedy, że Pasternak powiedział to o sobie. To on zszedł do grobu, a potem z *martwych powstał*. Przecież jeździliśmy do niego do Pieriedielkina na cmentarz i ja wiedziałem, że tam w grobie go nie było. A tuż obok znajdował się cmentarz starych bolszewików – tam wszyscy leżeli w szeregu dokładnie w miejscu, gdzie ich pochowali. A Pasternaka po prostu nie mogło tam być, ponieważ towarzyszył mi w drodze na *Szczołkowską*, na Parkową. Obok jeden za drugim przejeżdżały zabłąkane autobusy, na pewno jechały okrężną drogą przez Emaus. A on kroczył ze mną. Nie mógł być w grobie, bo znajdował się we wszystkim, co mnie otaczało. On był wszystkim – parą z ust, w połowie pustą 516-ką i zjedzoną gorącą bułką, i kluciem w brzuchu, i zeszywniałymi butami, i lodowymi, wydeptanymi w chodniku ścieżkami, i przekleństwem, i gwiazdami, i zimnymi chruszczowkami, i każdym, kto się w nich gniótł.

Ja wiedziałem, że to do niego *popłyną stulecia na sąd, jak barki*.

Wiedziałem, że i ja popłynę kiedyś do niego na sąd.

Wtedy wiedziałem to wszystko.

A teraz piszę te wersy, za oknem deszcz, niekończący się, teraz będzie padał bezustannie przez czterdzieści dni – i nie wiem.

Za szybą w strugach – zabawki rozrzucone wśród mokrej trawy. W szkarłatnej plastikowej piaskownicy potop dla ludzików Lego. Róże oparły sobie nawzajem swe ciężkie głowy na plecy, jak konie.

Może zgubiłem tę tajemną wiedzę po drodze?

⁵ *Ogród Getsemane*, przeł. A. Drawicz.

Przecież wiedziałem wszystko, lecz nic o czasie. Ale i tak nie mogłem wiedzieć. On po prostu jeszcze nie istniał. Była tylko przyszłość i nie do końca prawdziwa teraźniejszość, przypominająca nazbyt długi wstęp.

Zasady publikowania w Studenckich Zeszytach Naukowych (W)koło Rosji

I. „Studenckie Zeszyty Naukowe Wkoło Rosji” przyjmują do druku materiały nigdzie dotąd nie publikowane. Wszelkie formy plagiatu („ghostwriting”) i autoplagiatu („guest authorship”) będą traktowane przez redakcję jako przejawy nierzetelności naukowej. Redakcja będzie dokumentować oraz powiadamiać stosowne instytucje o łamaniu i naruszaniu zasad etyki obowiązujących w nauce.

II. „Studenckie Zeszyty Naukowe Wkoło Rosji” zamieszczają materiały w języku rosyjskim, białoruskim, ukraińskim i polskim.

III. Wymogi techniczne:

- a) w tekstach w języku polskim cytaty i przypisy w języku rosyjskim, ukraińskim i białoruskim prosimy przytaczać w oryginale (nie w transliteracji);
- b) tytuły utworów literackich występujących w tekście w języku polskim po raz pierwszy winny posiadać w nawiasie wersję oryginalną (nie w transliteracji);
- c) maszynopis winien być przygotowany z zachowaniem interlinii i marginesu po lewej stronie;
- d) strona znormalizowanego maszynopisu zawiera 30 wersów tekstu z ok. 60 znakami w wersie (1800 znaków na stronie);
- e) tekst winien mieć zachowaną interlinię 1,5, czcionkę Times New Roman, rozmiar 12;
- f) opis źródeł w przypisach prosimy dostosować do przedstawionego poniżej wzorca:

Książka:

J.Kowalski, *Historia literatury*, Kraków 1990, s. 23.

Ibidem, s. 13.

J.Kowalski, *Historia...*, s. 56.

Fragment książki:

A.Nowak, *Z dziejów piśmiennictwa*, [w:] *Historia cywilizacji*, Warszawa 1987, s. 98.

Ibidem, s. 13.

A.Nowak, *Z dziejów...*, s. 135.

Artykuł w czasopiśmie:

L.Nowacka, *Teoria aktów mowy*, „Przegląd językoznawczy” 1963, nr 7, s. 45.

Źródło internetowe:

Irina Yazykova, *Obraz Bogurodzicy w ruskiej ikonografii*, [w:] www.orthodoxworld.ru (28.03.2011).